

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імени Івана Франка
Філологічний факультет

Катедра української фольклористики
імени академіка Філарета Колесси

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

«Фольклоризм роману «Вічник» Мирослава Дочинця»

Виконала:
студентка VI курсу,
спеціалізації 035. 09 Фольклористика
Рокецька Оксана Романівна

Науковий керівник:
канд. філол. наук, доцент
кatedри української фольклористики ім. акад. Ф. Колесси
Яремко Лілія Миколаївна

Львів 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ФОЛЬКЛОРНО-ЛІТЕРАТУРНА КОНТАМІНАЦІЯ: ІСТОРИЧНИЙ, ТЕОРЕТИЧНИЙ, ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ.....	7
Розділ 2. ФОЛЬКЛОРНІ ВИЯВИ В РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ВІЧНИК».....	28
2. 1. Міфологічний фольклоризм у романі «Вічник».....	29
2. 2. Мовностилістичні засоби фольклоризму в романі «Вічник».....	45
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	58

ВСТУП

Питання про співвідношення між літературою та фольклором цікавило багатьох дослідників. Шукаючи відповідь на нього, Михайло Грушевський зазначив, що між писаною і неписаною словесністю існує певний нерозривний зв'язок: «Між писаною і неписаною словесністю завжди існує певний зв'язок, часами дуже тісний і нерозривний, – певна дифузія, ендосмос і екзосмос, переливання з одної сфери до другої. Мотиви і манери писаної літератури ширяться в тих кругах, де розвивається словесність неписана. І навпаки: література писана абсорбує в собі в більшій або меншій мірі здобутки передписьменної, словесної творчості і пізніше перестає в більшій або меншій мірі черпати з усної творчості»¹.

Науковці почали досліджувати фольклорно-літературні зв'язки вже в першій половині XIX століття, проте ця проблема є однією з пріоритетних і в сучасній українській фольклористиці. У період романтизму проблему впливу фольклору на літературу простежили та досліджували або дотично аналізували Осип Бодяньський, Михайло Максимович, Пантелеймон Куліш, Іван Франко, Михайло Грушевський, Філярет Колесса, Григорій Нудьга та багато інших. Скарбничка сучасних наукових досліджень із питань фольклоризму поповнилася розвідками І. Денисюка, Р. Кирчіва, О. Вертія, С. Росовецького, Я. Поліщука, О. Івановської, Р. Марківа, В. Погребенника, Ю. Шутенко, Ж. Янковської, І. Гриневич та інших, наукові праці та здобутки яких стали теоретичною основою магістерського дослідження.

Взаємодія народної творчості з індивідуальною не втрачала й не втрачає своєї актуальності й досі. Багато сучасних авторів: поетів чи прозаїків, звертаються до фольклору в різних його проявах, що свідчить про тісний зв'язок письменника зі своїм етнонаціональним середовищем. До таких належать: Ліна Костенко, Марія Матіос, Василь Шкляр, Мирослав Дочинець, Оксана Забужко та ін., творчість яких увінчана успіхом.

¹ Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Київ: Либідь. 1993. Т. I. С. 58-59.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що література та фольклор перебувають у постійних зв'язках, цей процес безперервний, у певний період більш посилений або навпаки, а також неоднотипний. Варіативність або різнотиповість зумовлена, перш за все, індивідуальною манерою письма автора, від якої залежать процес та спосіб, рівень, тип інкрустації фольклорних елементів у літературний твір.

Очевидно, що творчий задум одного автора відрізняється від способу творення іншого: хтось повністю трансформує фольклоремі до невпізнаваності, в авторському творі фольклорний образ, сюжет, мотив може набувати зовсім інших форм та якостей. Рівночасно, в задумі іншого індивідуаліста ті ж самі фольклорні елементи тяжіють до природності зовнішніх чи внутрішніх якостей. Саме завдяки письменникам та їх різнорідній «співпраці» з фольклором ця тема не втрачає актуальності.

Те ж саме стосується і дослідників, оскільки фольклористика розвивається, тяжіє до людиноцентричності та інтердисциплінарності, відповідно, змінюються методологічні стратегії, тому фольклоризм вже проаналізованих та досліджених творів, можна подати в іншому, в новому освітленні, застосовуючи нові методи, теорії, можливості та індивідуальний потенціал дослідника.

На сьогоднішньому етапі розвитку фольклористичної науки приділяється незначна увага дослідженням творчого доробку тих сучасних авторів, які насичують свої твори фольклорними мотивами, образами чи сюжетами. Мирослав Дочинець – один із таких письменників, творчість якого настільки багатогранна, що потребує багатоаспектних досліджень, зокрема, у галузі фольклористики, тому доречно буде дослідити та проаналізувати функціонування фольклору на сторінках творів цього автора.

Мета роботи: виявити фольклорні елементи та вкраплення в романі Мирослава Дочинця «Вічник», простежити особливості їхнього функціонування у творі.

Для досягнення мети необхідно виконати такі **завдання:**

- дослідити історію наукових теорій та поглядів в аспекті фольклорно-літературних взаємозв'язків;
- висвітлити історичні, теоретичні, естетичні засади фольклоризму;
- висвітлити поступальність розширення меж фольклоризму як явища й терміна;
- з'ясувати питання взаємодії літератури та фольклору на різних рівнях;
- показати різноманітність фольклоризму в залежності від авторського індивідуалізму та світобачення;
- проаналізувати вибраний твір письменника;
- охарактеризувати фольклорні образи, жанри, мовностилістичні засоби що простежуємо на сторінках роману автора як фольклорні.
- описати динаміку функціонування фольклорних елементів у творі на різних рівнях;

Об'єктом дослідження є текст роману Мирослава Дочинця «Вічник».

Предмет дослідження – фольклорні мотиви, образи, жанри, мовностилістичні засоби фольклоризму, що є наскрізними у творі письменника.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що вперше проаналізовано роман «Вічник» Мирослава Дочинця у галузі фольклористичного дослідження, проаналізовано фольклористичний аспект творчого доробку автора, описано нерозривний зв'язок фольклору з літературною творчістю, що свідчить про актуальність теми та наявність багатого матеріалу для майбутніх наукових досліджень.

Зважаючи на специфіку обраної теми, для дослідження залучено такі **методи**: біографічний (допоміг виявити життєво-творчі джерела фольклоризму в доробку письменника), метод аналізу, описовий, культурно-історичний, контекстуальний, структурно-типологічний, семантичний, філологічний – методи, за допомогою яких вдалося дослідити та описати явище фольклоризму, здійснити огляд творчості Мирослава Дочинця, проаналізувати фольклорні вияви та значення фольклорних образів, мотивів, мовностилістичних засобів у творчості письменника.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, у кінці подано список використаної літератури та джерел. Загальний обсяг – 64 сторінки, з них основного тексту – 57. Перший розділ – теоретичний, в історіографічному, теоретичному, естетичному аспектах висвітлено проблему фольклоризму, вдалося також простежити градацію явища, його виявів. Другий – практичний, де проаналізовано вплив фольклору на творчість митця а також його застосування. Вдалося виявити рівні, на яких проявляється фольклоризм, ступінь трансформації фольклору в романі.

РОЗДІЛ 1.

ФОЛЬКЛОРНО-ЛІТЕРАТУРНА КОНТАМІНАЦІЯ: ІСТОРИЧНИЙ, ТЕОРЕТИЧНИЙ, ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТИ.

У сучасній фольклористичній науці все частіше дослідники послуговуються термінами «фольклоризм», «фольклоризація» літературного твору, як явище зворотного впливу літератури на фольклор чи «фольклоризований», «міфологічний» або «етнографічний фольклоризм», оскільки простежується зв'язок літератури, за посередництва усної словесности, також з етнографією та міфологією. Регулярне і часте використання таких термінів свідчить про актуальність проблеми, про тісний, безперервний, взаємозворотний зв'язок літератури та фольклору. Літературний твір набуває особливої колоритності та милозвучності завдяки використанню письменниками елементів усної народної творчості, а читач поринає в атмосферу рідного, народного, таємничого, простолюдного, національного, самотнього.

Існує думка про те, що фольклор – це фундамент, праснова для розвитку літератури, це джерело сюжетів, мотивів, образів, адже усній словесності віддають першість, що вплинула на розвиток не тільки художньої літератури, а й на формування національної ідентичности. Григорій Нудьга у своїх розвідках акцентував увагу на тому, що першість у становленні писемного мистецтва завжди була за народною поезією. Засвідчити такий факт може те, що «перші вірші і пісні писалися поетами на мотив народних пісень»². Або ж, цей факт можна підтвердити судженнями видатного українського письменника, фольклориста, етнографа Пантелеймона Куліша, який зробивши огляд української усної та писемної словесности, зазначив, що «українська писана словесність має свій корінь у тому, що народ український говорить і співає»³.

² Нудьга Г. Пісні українських поетів та їх народні переробки: (Вступна стаття). Пісні та романси українських поетів: У 2-х т. Київ: Рад. Письменник. 1956. Т. I. С. 30.

³ Куліш П. Погляд на усню словесність українську. *Твори Пантелеймона Куліша*: у 6 т. П. Куліш. Львів: Просвіта. 1908-1911. (Руска письменність). Т. 6. 1911. С. 433.

На думку сучасного франкознавця та фольклориста Святослава Пилипчука, фольклор став основним джерелом для становлення нової української літератури, її життєспроможности, самоствердження, конкурентноздатности⁴.

Дослідники по-різному тлумачать «фольклоризм», проте кожне з визначень, – взаємодоповнювальне та відображає ідею французького фольклориста Поля Сабійо, про те, що цим терміном можна позначати різні заняття, захоплення фольклором у житті, мистецтві, літературі тощо⁵.

Зрозуміло, що із плином часу наповнення терміна дещо змінилося, вдосконалилося, він став більш змістовним та містким, оскільки автори старалися висвітлити всі способи, рівні, площини та засоби реалізації цього явища⁶. Якщо взяти до уваги довідкову літературу, то в деяких джерелах «фольклоризм» потлумачено як «синкретизм фольклору та літератури на високому художньому рівні, що народжується в процесі тривалої різнобічної взаємодії та взаємовпливу двох художніх систем»⁷. Олексій Дей, висунув своє бачення фольклоризму як «наслідування фольклорних зразків, стилізація чи механічне перенесення автором у власний твір фольклорного багатства»⁸. Іван Денисюк пояснює, що фольклоризм – це «явище посиленого використання фольклору у творчості письменників різних народів»⁹. С. Росовецький у статті «Деякі міркування про наукову термінологію» звертає увагу та те, що багатозначний термін «фольклоризм» розуміють, по-перше, як «конкретний прояв фольклорного впливу в певному творі», у широкому значенні – «вплив

⁴ Пилипчук С. «Тисячні зв'язуючі огнива»: співвідношення фольклору та літератури у науковій аргументації Івана Франка. Святослав Пилипчук. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. 2010. Вип. 34. С. 325.

⁵ Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 65.

⁶ Янковська Ж. До питання про з'ясування теоретичних аспектів фольклоризму української літературної прози I пол. XIX ст.: загальні зауваги. Ж. Янковська. *Українське літературознавство*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2013. Вип. 77. С. 103.

⁷ Українська фольклористика: словник-довідник. Михайло Чернопиский. Тернопіль: Підручники і посібники. 2008. С. 400.

⁸ Дей. О. На крилах народної пісні. О. Дей, М. Дмитренко. Київ: Знання УРСР. 1986. С. 6.

⁹ Марків Р. Теоретичні аспекти фольклоризму в літературі. Р. Марків. *Вісник Львівського університету*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2007. С. 215-223. Серія філологічна. вип. 41. С. 221.

фольклору на літературу взагалі, фольклоризм літератури»¹⁰. На думку дослідника Руслана Марківа, фольклоризм – це «високомистецький та глибокоідейний синтез фольклору й літератури, що народжується в процесі їх довготривалої й різнобічної взаємодії та взаємовпливу»¹¹. І. Гриневич з цього приводу висловлюється так: «Фольклоризм – це фольклорний субстрат в літературному творі, який трансформувався, переосмислювався та набув нового звучання в авторській обробці»¹².

В. Погребенник влучно висловився про проблему фольклорно-літературних взаємин, назвавши її «старою й вічно новою», котра вимагає вирішення безлічі теоретичних й естетичних питань¹³, і тих, що пов'язані з історією постання, дослідження й розвитку взаємовідношень між двома типами словесності від витоків до сучасності.

Взаємозв'язок художньої літератури та фольклору, що сьогодні називається фольклоризмом, сягає часів Київської Русі. Недаремно Філарет Колесса писав, що «устна словесність, а особливо народні пісні мали у всіх просвічених народів великий вплив на розвій письменства»¹⁴, тут автор звертає увагу на розвиток не лише літератури української, а світової загалом. Можемо здогадуватися, наскільки фольклор є потужною силою, щоб стати основою для літератури різних авторів та різних народів. Для прикладу фольклорист наводить лицарські думи стародавніх греків, які стали своєрідним «дороговказом», прикладом і джерелом творчості для сучасних європейських (і не тільки) поетів та письменників. Ф. Колесса звертає увагу, зокрема, і на усну українську словесність, зосереджується на народних піснях, які, за словами

¹⁰ Росовецький С. К. Деякі міркування про наукову термінологію. С. К. Росовецький. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2009. Вип. 19. С. 79-87.

¹¹ Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. С. 21.

¹² Гриневич І. Фольклоризм художньої творчості Осипа Маковея в етностетичному вимірі: дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів. 2017. С. 47.

¹³ Погребенник В. Ф. Фольклоризм української поезії (остання третина ХІХ–перші десятиліття ХХ століття): монографія. В. Ф. Погребенник. Київ: Юніверс. 2002. С. 3.

¹⁴ Колесса Філарет. Огляд українсько-руської народної поезії. Філарет Колесса. Львів. 1905. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Випуск 47. Львів. 2009. С. 266.

дослідника, стали основним джерелом для творця «Слова о полку Ігоревім»: «Уже такі давні пам'ятники нашого письменства, як початкова літопись і особливо "Слово о полку Ігоревім" доказують, що декотрі старорускі письменники 11- того і 12- того століття були добре обзнакомлені з народними піснями...»¹⁵. Для того, щоб не бути голослівним, науковець взявся порівнювати художню систему пам'ятки із поетикою українських народних пісень.

Відомий український фольклорист, історик, етнограф Михайло Максимович, досліджуючи «Слово про похід Ігорів», – пам'ятка, що датується кінцем XII століття, звернув увагу та вивчав народнопоетичну основу цього твору: «пеvec Игоря возводит народную изустную поэзию на степень образования письменного, на степень искусства»¹⁶. Варто зазначити, що Максимович був одним із перших, хто запропонував порівняльну методику між літературою та народною словесністю (проводив паралелі між «Словом...» та козацькими думами) для дослідження джерел творчості та ідентифікації твору.

Пам'ятка завжди привертала увагу дослідників, що свідчить про її цінність та вагомість для встановлення витоків нашого письменства. Погляди сучасного науковця Ярослава Гарасима суголосні із твердженнями першого дослідника пам'ятки: «Саме в цьому творі давньої української літератури усна народна поезія за посередництвом автора виходить на ступінь письмового творива, на ступінь високого мистецтва»¹⁷.

Особливо плідним для літературно-фольклорних «взаємин» був період XIX століття, оскільки саме з того часу залишилося багато зразків художньої літератури із фольклорними вкрапленнями, хоча, безумовно, взаємодію двох художніх систем можна простежити у багатьох творах художньої літератури

¹⁵ Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії. Філарет Колесса. Львів. 1905 [перевидання]. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів. 2009. Випуск 47. С. 266.

¹⁶ Шевченко Н. «Слово о полку Ігоревім» та культура Київської Русі у наукових студіях М. О. Максимовича. Н. Шевченко. *Наукові записки з української історії: збірник наукових праць*. Переяслав-Хмельницький. 2013. Вип. 33. С. 235.

¹⁷ Гарасим Я. Культурно-історична школа в українській фольклористиці. Я. Гарасим. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. 1999. С. 48.

різних періодів. І. Франко, наприклад, тенденцію фольклоризму не обмежував хронологічними рамками, а навпаки наголошував на постійності та безперервності контактів між двома типами словесности, які беруть початок ще з «незапам'ятних времен» і тривають й до сьогодні¹⁸. «В тих невміло розказаних, темних казках, брудних анекдотах, забобонних легендах лежали могутні зароди великої будущини, спочивали сімена, котрі й нині ще, по тисячах літ не втратили своєї плідної сили»¹⁹. Я. Поліщук вважає занепад двох основних джерел – античного та юдеохристиянського причиною поширення тенденції посиленого звернення до фольклору як до основного джерела для розвитку літератури²⁰. Сучасний дослідник фольклорно-літературних взаємодій Руслан Марків посилене зацікавлення фольклором, неоднакову інтенсивність взаємодії між літературою та усною словесністю, активне використання фольклору в межах літературного процесу певного періоду пояснює так: «фазові пунти зближення фольклорної та літературної систем на певних стадіях історичного розвитку свідчать про зростання суспільної (ідеологічної, естетичної, культурологічної тощо) ролі фольклору як багатогранної системи концентрації, кодування та ретрансляції національно важливої інформації про духовний ріст народу, його генофонд, особливості етнічної ментальності, специфіку світоглядної парадигми, оцінку його історичного розвитку»²¹.

Якщо звернутися до письменників, котрі творили у період, коли увага до фольклору була посиленою, то можна навести багато прикладів співдії автора з «популярними тенденціями» того часу, внаслідок чого маємо такий результат: Іван Котляревський зробив вагомий крок для розвитку української літератури, тому Філярет Колесса відгукнувся про нього, як про «обновителя українсько-

¹⁸ Пилипчук С. «Тисячні зв'язуючі огнива»: співвідношення фольклору та літератури у науковій аргументації Івана Франка. *Святослав Пилипчук. Література. Фольклор. Проблеми поетики*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. 2010. Вип. 34. С. 324.

¹⁹ Франко І. Я. «Тополя» Т. Шевченка. *І. Я. Франко. Зібрання творів в 50-ти томах*. Т. 28. Київ. 1980. С. 76.

²⁰ Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. С. 51.

²¹ Там само. С. 21.

русского письменства в народнім дусі»²². Квітка-Основ'яненко «вичерпнув свої оповідання з народних уст і прилагодив до потребини людей письменних, зробив їх творами літературними»²³. Творчість Тараса Шевченка особливо вирізняється фольклоризмом на рівні поетико-стилістичному та жанровому, П. Куліш високо оцінив спадок Кобзаря, зазначивши, що поет «підслухав і перейняв український народний дух»²⁴. Наш Каменярь, відгукуючись на Шевченкову поезію писав, що «в його творах елемент традиційний і щодо змісту, і щодо форми ще дуже сильний і помітний, але його могутча світла індивідуальність усюди вміє тим запозиченим (із усної традиції – О. Р.) елементам надати відрубну шевченківську ціху, відрубну окраску»²⁵. Ідея Франкового твердження стала актуальною й для аналізу творчої спадщини інших авторів художня манера та індивідуальний смак яких дозволили по-особливому «обіграти» та надати нових форм життя словесності усній. Особливою народністю вирізняється творчість також Лесі Українки, Івана Франка, Ганни Барвінок, Марка Вовчка, Василя Стефаника, котрі, безумовно, відрізняються манерою писання, проте центром їх опори можна вважати джерела фольклорні. Ці автори та багато інших їх сучасників, а також і наших, які «перейняли» традицію фольклоризму у всіх вимірах та на всіх рівнях залишили величезний «запас» матеріалу для сучасних, а ще, можливо, для майбутніх поколінь дослідників.

Якщо опиратися на розвідки авторитетних науковців: фольклористів, які одночасно були й істориками, літературознавцями, філологами, філософами, етнографами тощо, то майже кожен із них у своїх наукових дослідженнях торкався теми співвідношень між фольклором та літературою, історією, етнологією, тобто усну словесність розглядали як основу для розвитку не лише

²² Колесса Ф. Огляд українсько-руської народної поезії. Філарет Колесса. Львів, 1905 [перевидання]. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів. 2009. Випуск 47. С. 268.

²³ Куліш П. Погляд на усню словесність українську. *Твори Пантелеймона Куліш*: у 6 т. П. Куліш. [вступ. ст. Юл. Романчука]. Львів: Просвіта. 1908-1911. (Руска письменність). Т. 6. 1911. С. 429.

²⁴ Там само. С. 429.

²⁵ Франко І. Я. «Тополя» Т. Шевченка. *І. Я. Франко. Зібрання творів в 50-ти томах*. Т. 28. Київ. 1980. С. 78.

письменства, а ще як джерело для вивчення історії, етнопсихології, міфології, культури, естетичних вподобань й інших аспектів життя народу від витоків до сучасности. Тяглість традиції дослідження проблем літературознавчих, історичних, фольклористичних та інших, що виникали у процесі розгортання наукових дискусій та студій від початку ХІХ століття описав у «Нарисах до історії української фольклористики» сучасний науковець, філолог-фольклорист Ярослав Гарасим.

Одними із перших фольклористів, хто оприлюднили судження на проблему дотичности усної та писаної словесности були Михайло Максимович, Осип Бодянський, Пантелеймон Куліш, Микола Костомаров, Михайло Грушевський, Іван Франко, Михайло Грушевський, а згодом Філярет Колесса, Іван Денисюк та інші.

Розвідки Михайла Максимовича, Осипа Бодянського, Пантелеймока Куліша були спрямовані на те, щоб показати цінність народної поезії у процесі досліджень історії народу, його ментальних особливостей, національної самобутности, увагу зосереджували також на своєрідності художньої системи фольклорних текстів, на їх естетичній вартості²⁶. М. Максимович, наприклад, зазначав, що завдяки народній творчості література матиме якісно новий підклад для розвитку. О. Бодянський зауважує, що література та фольклор перебувають у послідовних зв'язках: «поэзию безыскусственную», тобто народну, розглядає як «источник, матерное лоно, корень и начало жизненности» для поезії літературної, значить, як стверджує Я. Гарасим: «народна творчість започатковує творчий словесний процес, а потім переходить у словесність індивідуальну чи писемну»²⁷. Твердження Івана Франка базувалися на ідеї безперервного процесу впливу фольклору на літературу й навпаки: літератури на фольклор: «сюжети їх переходили від народу до народу,

²⁶ Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: Навчальний посібник. Ярослав Гарасим. Київ: Знання. 2009. С. 45-84.

²⁷ Там само. С. 84.

з письменних збірників в уста люду, відти оп'ять в письменні твори, хоч і в змінній формі, відси знов в маси народні і т. д.»²⁸.

Студії Франка відображають його ставлення до процесів, які відбувалися, до явищ, котрі були в об'єктиві досліджень того часу. Очевидно, що науковець не залишився осторонь, але презентував свою візію на дискусійні питання, пропонував шляхи для їх вирішення. Сучасний дослідник наукової та творчої спадщини Франка Святослав Пилипчук актуалізував проблеми, над якими студіював Іван Франко, давши їм свою оцінку. В одній зі статей франкознавець зазначає, що І. Франко був прихильником теорії паралельного побутування усної та писаної словесности, вбачав у цих двох гілках творчости джерела для взаємозбагачення. Хоч вважав, що перше фольклор впливає на літературу, проте наголошував на важливості зворотного процесу. С. Пилипчук погоджується із твердженням Франка і додає, що «проникнення фольклорних елементів у літературу і навпаки елементів красного письменства в усну словесність стимулює, поживляє «розвій» кожної із зазначених систем, відкриває нові перспективи розвитку, сприяє пошуку «свіжого матеріалу» для дальшого поглибленого опрацювання»²⁹.

Заслуга І. Франка ще й у тому, що він «студіює принципи проникнення фольклорних елементів у літературу», підкреслив важливість авторського «я», незважаючи на спільні джерела творчости, показав межі між писаною та неписаною словесністю, назвавши ознаки, за якими їх розрізняють, з одного боку, а з іншого описав постійні процеси їх взаємозв'язку³⁰.

Великою цінністю для подальшого розвитку української фольклористичної науки варто вважати наукові погляди та судження Михайла Грушевського, котрі помістилися у багатотомнику «Історія української літератури». «Головною окрасою української творчости, культурним

²⁸ Франко І. Я. «Тополя» Т. Шевченка. І. Я. Франко. *Зібрання творів в 50-ти томах*. Т. 28. Київ. 1980. С. 76.

²⁹ Пилипчук С. «Тисячні зв'язуючі огнива»: співвідношення фольклору та літератури у науковій аргументації Івана Франка. Святослав Пилипчук. *Література. Фольклор. Проблеми поетики*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. 2010. Вип. 34. С. 323.

³⁰ Там само. С. 324.

свідомством української нації», за словами науковця, є усна словесність. Будучи істориком літератури й фольклористом, Грушевський зумів скрупульозно проаналізувати та подав свої думки про фольклорно-літературні зв'язки. Його погляди щодо процесів, які простежуються між писаною і неписаною словесністю суголосні із твердженнями І. Франка. На думку Грушевського, безумовно, першість була за фольклором, але і роль літератури є не менш важливою оскільки розвиваються два типи словесності «одна коштом другої»³¹. Вчений описав взаємодію фольклору і літератури як процес «переливання» і пояснив, що спочатку фольклорні образи, сюжети, мотиви переходили в книжну літературу, де набували нових форм та інтерпретацій, розвивалися, поширювалися, пізніше «творчість книжних кругів» переходила в «широкі верстви» некнижної людності і поширювалися там шляхом усної передачі³².

Ще багато науковців упродовж довгого часу підтверджували і розвивали у своїх розвідках проблему співвідношень фольклору з різними субстанціями, зокрема з літературою. Фольклористи минулого й позаминулого століть заклали основу, на яку мають змогу опертися сучасні дослідники, котрі вміло перейняли вчення, погляди, досвід, знання своїх попередників. Вони не лише зуміли актуалізувати проблеми фольклористики, а й розвинути діапазон зацікавлень у сфері наукових фольклористичних досліджень.

Іван Денисюк на масивному ґрунті попередніх досліджень зумів дати більш детальну, конкретну, глибшу оцінку проблемам, що були у сфері його наукових зацікавлень. Знову ж таки, науковець апелює до тверджень про тісні зв'язки між літературною творчістю та фольклором, виносячи ці «взаємини» на площину глибшого теоретичного аналізу та висвітлення. Про це свідчать наукове опрацювання крізь призму фольклоризму спадщини Григорія Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка, Ганни Барвінок, Івана Франка та інших.

³¹ Грушевський М. С. Історія української літератури: в 6 т., 9 кн. Т. І. упоряд. В. В. Яременко. Київ: Либідь. 1993. С. 57.

³² Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу : фольклоризм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. С. 27

Для Денисюка одним із закономірних процесів, який стимулює розвиток літератури різних народів є процес трансформації фольклорних жанрів у прозові форми красного письменства. Я. Гарасим зазначає, що характер такої трансформації залежить від певних факторів, таких як національна специфіка літератури, стиль, котрим володіє письменник, особливості літературного процесу. Погляди Денисюка, які стосуються питань про зв'язки між літературою та фольклором базувалися на категорії жанру, яка стала пріоритетною в дослідженнях науковця: «дослідник чітко усвідомлює, що характер фольклоризму треба виводити головно із внутрішніх законів жанру»³³. Малу прозу деяких авторів вчений проаналізував крізь призму «ідеології жанру», внаслідок чого згрупував їхню літературну продукцію за анекдотичною, баладною, ідилічною, казковою домінантами та простежив зміну прояву національної самобутності у художніх творах відносно зміни «клімату фольклоризму»³⁴.

Повертаючись до фольклоризму, як до явища складного, різнобічного, багатоаспектного слід розуміти, що у деяких випадках маємо справу з неоднозначністю та полісемантичністю, оскільки вчені, студіюючи проблему контамінації усної і писаної словесности, щораз стикаються з різними формами взаємодії авторської творчості з народною, наслідком чого є нові підходи, факти, судження, які розширюють діапазон досліджень. Актуальним з цього приводу буде судження У. Далгат, яка зауважила, що процес взаємодії між фольклором та літературою закономірний, проте не однотипний³⁵.

Очевидно, різнорідне явище вимагає більш скрупульозного вивчення, особливо, якщо справа торкається словесности. Заслуга сучасних вчених не менш важлива, аніж тих їхніх попередників, котрі спочатку запримітили, а

³³ Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: Навчальний посібник. Ярослав Гарасим. Київ: Знання. 2009. С. 279.

³⁴ Там само. 279.

³⁵ Гриневич І. Фольклоризм художньої творчості Осипа Маковея в етноестетичному вимірі: дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 32.

потім щораз глибше розвивали вчення про взаємний зв'язок між авторською творчістю та «скарбом традиції народної».

На сьогоднішньому етапі розвитку фольклористичної науки, за словами Ж. Янковської, актуалізують два підходи до пояснення «фольклоризму літератури» суголосно і в залежності від того, яке наповнення і розуміння терміна «фольклор» закладено у межах підходів. Суть першого передбачає рецепцію на рівні лише усної словесності; другого, – рецепцію на рівні більш комплексному, де народні погляди на світ, звичаї, традиції, етнографічні особливості, міфологічні уявлення тощо розглядаються також у межах фольклору. Неможливо заперечити чи розкритикувати останній, бо фольклор тяжіє до синкретизму, дуже важко встановити межі й дотримуватися їх, коли маємо справу з інтердисциплінарністю фольклористики як науки про фольклор.

У дисертації Янковської зазначено, що перевагу віддають першому підходу до визначення поняття «фольклор», відповідно і «фольклоризм літератури», хоча незаперечним є той факт, що невід'ємну частину художнього твору, який запропонували до аналізу чи багатьох інших, становлять елементи народного світогляду, міфологічні мотиви та образи, рецепція котрих відбувається саме через «посередництво усної словесності, що їх первинно засвоїла»³⁶.

Руслан Марків у монографії запропонував до розгляду ще один аспект, який є вагомим і дуже влучним для аналізу вибраного твору, оскільки завдяки цьому можна науково пояснити якнайбільше фольклорних виявів у літературному творі.

Це стосується проблеми функціонування в тексті літературного твору елементів міфологічної системи, а також вкраплень, що розглядаються в межах етнографії. Дослідник застановився над важливістю таких процесів, тому зазначив, що «важливим аспектом взаємовідносин фольклору й літератури є взаємодія писемної творчості з міфологією, що відбувається за посередництва

³⁶ Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 66.

усної словесності»³⁷. Простеживши такий процес, Р. Марків вводить у науковий обіг новий термін – «міфологічний фольклоризм», що відображає повноту міфологічно -, фольклорно-літературних взаємозв'язків.

Розширення термінологічного запасу з приводу фольклоризації, разом із тим меж фольклоризму, є цілком логічним та обґрунтованим. На думку Романа Кирчіва, поняття фольклоризму потрібно виводити поза межі мистецьких категорій, оскільки це явище тісно пов'язане, в тому числі, із світоглядно-ідеологічними тенденціями письменника та загальним ідейно-художнім змістом твору³⁸. В. Погребенник зауважує, що для опису повноти форм «зустрічей» письменника з народною словесністю вже недостатнім є поширений термін *використання фольклору*, оскільки він нівелює можливості розкриття реальних зв'язків уснопоетичної і літературної творчості, які б допомогли з'ясувати роль фольклору в розвитку письменства, висвітлити походження літературного твору й образу, особливості художнього мислення, творчої манери автора³⁹.

Таке явище (функціонування в тексті міфологем) не є новим, бо ще у творах давньої літератури вчені простежили «мистецьку апробацію міфології», але використання такого «прийому», за словами Грушевського, котрий аналізував поетику «Слова о полку Ігоревім», зокрема образи язичницьких богів їх роль у структурі твору, швидше допомагало авторові виробити певний стиль твору або персоніфікувати природні стихії, вчений простежив, що міфологічні образи здебільшого втрачають свою семантику, коли попадають під авторський вплив⁴⁰.

³⁷ Марків Р. Міфологічний фольклоризм в українській літературі початку ХХ століття (на матеріалі творів Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки): автореф. дис. канд. філол. наук. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2008. С. 7.

³⁸ Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 66.

³⁹ Погребенник В. Ф. Фольклоризм української поезії (остання третина ХІХ– перші десятиліття ХХ століття): монографія. В. Ф. Погребенник. Київ: Юніверс. 2002. С. 3.

⁴⁰ Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. С. 55.

Міф також розглядають як джерело для творення образів, які фігурують у текстах творів народного походження. Безумовно, розгляд питання є важливим кроком для, знову ж таки, розширення меж фольклорно-літературних взаємовідношень, тепер «схема» виглядатиме так: «міф – фольклор – література», тобто фольклор починає виконувати роль «посередника» між літературою й міфологією. Загальновідомим є той факт, що митці слова дуже часто звертаються до сфери народної матеріально-побутової культури: до звичаїв, традицій, до всього, що пов'язане із народним життям для того, аби створити «колеритну атмосферу» в художньому творі, внаслідок чого виник термін «етнографізм літератури» на позначення таких процесів, проте він не є тотожним фольклоризму⁴¹.

В науковому обігу частовживаним є термін «міфологема», яким послуговуються для позначення мотиву, образу, що зберігає свій міфологічний зміст. Доволі активно оперують цим терміном дослідники, що аналізують специфіку реалізації образів-міфологем у художніх творах чи зразках усної словесности. У таких випадках «міфологема» розуміється як частинка або фрагмент міфу, що знаходиться своє відображення в літературних або фольклорних творах⁴². На думку Марківа, «міфологема» – універсальний образ-концепт у своїй міфічній даності, а також це може бути сюжет, мотив, що співвідноситься з міфом на рівні генетичному або типологічному⁴³.

Дослідження проблеми фольклоризму передбачає розгляд цього явища зсередини або у контексті літературного твору, що проявляється на різних рівнях, інтерпретується у межах певних типів.

Література, як одне із середовищ, куди пробирається фольклор створила сприятливі умови для його побутування, тому дослідники виділяють декілька типів фольклоризму, що визначаються за способом модифікації фольклору в

⁴¹ Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. С. 23.

⁴² Костюк І. Міфологема: історія поняття. Ірина Костюк. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 22. С. 406-407.

⁴³ Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. С. 49.

літературі, ступенем формально-змістових перетворень та в залежності від того, як в художньому творі інтерпретовано фольклорний матеріал: імітативний (стилізаційний); інтерпретаційний; концептуально-інноваційний (трансформаційний). Кожен із вищезгаданих типів визначає характер проникнення фольклорних елементів у літературний твір і свідчить, наскільки майстерно і вправно автор зумів сприйняти і передати народну естетику, яка відображена у мові, символіці, в образах тощо.

Якщо тип такої передачі характеризують як імітаційний, то це свідчить про «поверхневість» авторської інтерпретації та обробки першоджерела. Тобто письменник буквально уводить в літературний твір цитування творів усної словесності, прислів'я, приказки, фразеологізми, образи котрі допоможуть «стилізувати» сюжет. Р. Марків пояснює, що взаємовідношення на цьому рівні характеризуються «слабкими процесами зміни фольклорного першоджерела чи їх відсутністю, стилізацією чи прямою рецитацією фольклорного першовзірця, є творенням на кшталт уснопоетичної традиції (у сфері жанру) або лише інкрустуванням літературного твору фольклорними образами, стилістичними зворотами»⁴⁴.

Для другого типу (інтерпретаційного) «властиві глибші процеси філософської, емоційно-психологічної чи етико-естетичної переорієнтації фольклорних образів, мотивів, зміни сюжетних ходів у структурі літературного тексту»⁴⁵. На цьому етапі автор розкриває і розширює функції, ідеї та сутність, фольклорних образів, мотивів, сюжетів у літературному творі.

Третій тип, який називають концептуально-інноваційним «спрямований на якісне і глибинне, подекуди автентичне перетворення змісту і форми фольклорної поетики й образності, ідейно-конструктивну зміну сюжетних схем та жанрових ознак, образів і символіки, коли процес переосмислення

⁴⁴ Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. С. 24.

⁴⁵ Там само. С. 25.

торкається всіх рівнів уснопоестичних елементів і визначає зміну функціональної природи фольклорного образу чи жанру»⁴⁶.

Фольклорно-літературну взаємодію вчені простежують на декількох рівнях в залежності від способів реценції фольклорного матеріалу. Існує декілька інтерпретацій рівневої парадигми.

Д. Медриш, зважаючи на інтенсивність входження та якості закріплення елементів фольклору в літературі, виділив три аспекти проникнення: 1) взаємозв'язок на рівні події (взаємодія сюжетів); на рівні стилю (засоби вираження); третій – рівень словесних вкраплень. Відповідно, найбільш інтенсивна взаємодія простежується на першому рівні, найслабша, – на останньому⁴⁷.

Іван Денисюк, аналізуючи новелу Івана Франка «Неначе сон» простежив фольклоризм на рівнях: генетичному, на що вказувала інтерпретація єгипетського, українського, сербського шведського епосу; жанрово-композиційному, оскільки Франко свій твір представляє у жанрі новели; естетичному, на що вказують мовно-стилістичні засоби: «мотив кипіння молока у коморі автор використовує для урізноманітнення тексту своєрідною ігровою інтригою»⁴⁸ та етичному, оскільки у новелі простежується народна мораль.

Відповідно до організації художнього тексту пропонують виділяти такі формально-змістові рівні фольклоризму:

1. Жанрово-композиційний. Фольклоризм на такому рівні можна пояснити як використання автором для жанрової ідентифікації власного твору жанрів фольклорних, котрі перейшли в літературний обіг: жанр казки, байки, балади, оповідання. 2. Фабульно-сюжетний рівень можна охарактеризувати як використання на рівні сюжету в літературному творі фольклорної сюжетно-композиційної структури. 3. Рівень мотиву. Мотив – це основа твору. Якщо

⁴⁶ Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу : фольклоризм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. С. 25.

⁴⁷ Медриш Д. Н. Литература и фольклорная традиция: вопросы поэтики. Д. Медриш. Саратов: Издательство Саратовского ун-та. 1980. С. 15.

⁴⁸ Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики. Навчальний посібник. Я. І. Гарасим. Київ: Знання. 2009. С. 282.

говоримо про фольклорний мотив, то маємо на увазі ті фольклорні мотивами, з яких складається сюжет. 4. Образно-персонажний засвідчує інтерпретацію фольклорних образів у літературному творі. 5. Архетипно-знаковий або символічний. Символічність є однією з найбільш якісних ознак фольклору, яка, відповідно, проявляється в літературі через різноманітні явища, образи, навіть через художні засоби. 6. Фольклоризм на мовностилістичному рівні реалізується інкрустацією фольклором через лексику, художньо-стилістичні засоби⁴⁹.

Причинно-наслідкові зв'язки, які розвиваються в процесі вирішення проблеми змусили дослідників замислитися про те, що є джерельною базою для автора, з якої він черпає матеріал: природне середовище, живе спілкування з традицією, безпосередні зв'язки з нею чи опосередковані поверхневі знання? С. Росовецький запропонував два принципи, за якими ймовірно працює письменник: «природний», коли автор перебуває у «сприятливому» середовищі, відповідно, «звертається до явищ живого фольклору» і «кабінетний», якщо «звертається до посередництва книги»⁵⁰.

Такий підхід розкритикували деякі дослідники Ж. Янковська, наприклад, у статті про теоретичні засади фольклоризму пояснює безпідставність використання такого підходу, дослідниця апелює до того, що така градація не відображає універсальності на повноту у межах підходу до характеристики поняття. Для прикладу дослідниця наводить творчість та діяльність письменників першої половини XIX століття й зазначає, що: «мало хто з українських письменників того часу не слухав і не знав від дитинства народних творів, живучи найчастіше (особливо з дитинства) в оточенні носіїв фольклору, а пізніше сам не записував їх, не видавав чи не постачав іншим видавцям»⁵¹.

На нашу думку, така позиція дослідниці буде актуальною також для

⁴⁹ Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця XIX – початку XX століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. С. 26.

⁵⁰ Росовецький С. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підручник. С. Росовецький. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2008. С. 559.

⁵¹ Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С.104-105.

сучасних авторів. Мирослав Дочинець, наприклад, неодноразово розповідав про те, що базою для його творів стали оповіді людей з народу, з якими повсякчас спілкується. Але ймовірно і те, що письменники час від часу звертаються до посередництва книги (це можуть бути збірники фольклору) для точнішої передачі тих чи інших образів, мотивів, сюжетів, цитувань із народної поезії тощо.

Натомість, за доречніше вважає (Ж. Янковська) досліджувати фольклорно-літературні взаємозв'язки «за рівнем розпізнаваності фольклоремі в художньому творі»⁵². Такий підхід до проблеми передбачає осмислення того, наскільки «буквально» автор модифікує фольклорні елементи в художній твір. Отже, авторка пропонує три типи розпізнаваності фольклоризму: зовнішній, внутрішній, прихований. Перший передбачає «буквальне використання народних творів або їх частин, цитування пісенних куплетів, прислів'їв, приказок, фразеологізмів, сталих формул фольклорного наративу (зачинів, кінцівок) тощо, які органічно вписуються у зміст твору і впливають на стилістичну зумовленість тексту»⁵³. Під «внутрішнім» пропонує розуміти рецепцію фольклорних мотивів, поетики, сюжетних ліній тощо, які відповідають за глибоке емоційно-естетичне наповнення твору. Третій, «прихований», свідчить про трансформацію фольклорних елементів, котрі найбільшою мірою зазнали авторського переосмислення.

В залежності від способу відображення фольклорних елементів та особливостей їх функціонування фольклоризм поділяють на два типи: «генетичний», суть якого полягає у творчому переосмисленні й трансформуванні традиційних фольклорних мотивів, образів, композиційних схем та художніх засобів у тексті літературного твору, а також

⁵² Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 70.

⁵³ Там само. С. 70.

«функціональний», який випливає із соціальної природи фольклоризму, тобто його функціонування в суспільному побуті, культурі, мистецтві⁵⁴.

Ще один аспект, про який варто згадати, коли досліджуємо зв'язки між двома типами словесности – етноестетичний. Тут маємо на увазі художню красу фольклору, відповідно естетичну функцію і те, як вона проявляється в межах літератури. С. Єфремов зазначив: «...красу маю за неодмінний складовий елемент усякої парості в мистецтві, зокрема й літератури. На те література й література, щоб твори її були перейняті красою й задовольняли естетичні смаки людські...»⁵⁵. Сучасна дослідниця І. Гриневич в етноестетиці вбачає головну умову існування фольклорного чи літературного твору⁵⁶.

Очевидним є той факт, що про довершеність чи естетичну вартість твору можна говорити тоді, коли автор (народний або індивідуаліст) якомога природніше, з допомогою правильних мовних та художніх засобів зможе відтворити чи передати найглибші смисли людського буття. Під афоризмом Ф. Шіллера: «Мова за тебе мислить і поетизує», І. Денисюк пропонує розуміти й те, що поетизує вона в дусі етноестетики, а також додає, що «мова кожного народу посідає історично нагромаджені ресурси готових поетичних засобів, формул, символів»⁵⁷.

Власне мовні засоби стилізації авторського твору є надзвичайно важливі, оскільки «у мові розкривається дух народу, у мові і через мову пізнається народ, тут джерела і спосіб народного самопізнання і пізнання себе як нації»⁵⁸, – пише Я. Гарасим.

⁵⁴ Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 71-72.

⁵⁵ Єфремов С. Історія українського письменства. Сергій Єфремов. Ляйпціг-Вецляр. 1924. Т. I. С. 16.

⁵⁶ Гриневич І. Фольклоризм художньої творчості Осипа Маковея в етноестетичному вимірі: дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 47.

⁵⁷ Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції). *Вісник Львівського університету*. Сер. філол. 2003. Вип. 31. С. 11.

⁵⁸ Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: Навчальний посібник. Ярослав Гарасим. Київ: Знання. 2009. С. 93.

На те, що усна словесність й уснопоетична творчість є естетично довершеними, як в «чистому вигляді», так і в авторській інтерпретації звертали увагу багато сучасних дослідників, а також їх попередників. З цього приводу слушною є заувага П. Куліша: «Помиляється той, хто вважатиме пісні народу українського чимся дрібнодуховим, недорослим до естетики, узенько обмежованим»⁵⁹. Куліш доволі часто у теоретичному дискурсі звертається до категорій «естетичне» або «прекрасне». Ці субстанції, на думку дослідника, мають чітко виражене етнонаціональне забарвлення, яке проявляється через мову, а витoki має в народній ментальності⁶⁰. На основі досліджень, вчений розробив ознаки, які підтверджують естетичну вартість явищ словесности, до яких залучає такі: відсутність надлишковости; простота (доступність); правдивість (історична достовірність); природна (народна) мова⁶¹.

М. Максимович був одним із перших, хто визнав естетичну функцію фольклору. Засобом естетики українських пісень вважав народну символіку. О. Потебня, в першу чергу як мовознавець, порушував проблему смислового наповнення слова, його символічності, вбачав у мові велику цінність, зазначав, що від природної людської мови залежить мова мистецтва, яка є одним з етноестетичних критеріїв⁶².

Філярет Колесса з приводу краси поетичного слова висловився, що у ньому є таємнича сила, що вражає не лише змістом, але і гарною формою, гарним висловом і співучістю «вдоволяє природному почуттю краси, (яке в більшій або меншій степені вроджене є кожному чоловікові) і побуджує фантазію, то є духову силу, через котру ми є в стані представити собі такі річи,

⁵⁹ Куліш П. Погляд на усню словесність українську. *Твори Пантелеймона Куліша* : у 6 т. П. Куліш. [вступ. ст. Юл. Романчука]. Львів: Провіта 1908-1911. (Руска письменність). Т. 6. 1911. С. 429-430.

⁶⁰ Пуліна В. Естетичний тезаурус текстів Пантелеймона Куліша. В. Пуліна. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2010. С. 261-268.

⁶¹ Гриневич І. Фольклоризм художньої творчості Осипа Маковея в етноестетичному вимірі: дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 16.

⁶² Там само. С. 19.

яких не бачимо перед очима»⁶³. Вчений також зазначає, що почуття краси найбільшою мірою відобразилося в народних піснях.

Професор Іван Денисюк був одним із тих дослідників-естетів, котрих цікавила проблема національної специфіки фольклору, але саме національні особливості сприяють тому, аби твір був естетично вартісним. У його «Національній специфіці українського фольклору», читаємо, що артистична українська вдача, підвищена емоційність, любов до рідної землі, індивідуалізм стимулюють художню творчість (основні риси української вдачі за спостереженнями етнопсихологів та філософів), позитивно забарвлюють нашу словесність. Саме ці ознаки найяскравіше виявляються в «естетизмі українського народного життя і обрядовості»⁶⁴.

Дослідники зійшлися на думці, що ще одним критерієм етностетики твору є краса моральна. І. Денисюк у розділі «Добропрекрасне» засвідчив це, опираючись також на погляди інших науковців. Естетичним ідеалом народу, мірилом прекрасного є добро. С. Єфремов, наприклад, досліджуючи етностетику українських народних пісень, дійшов висновку, що найхарактернішою рисою української народної поезії є «примат правди», мотив справедливості, а також «невгасиме змагання до громадської й особистої волі разом з протестом проти неволі, як однієї з форм світової неправди»⁶⁵. Ще одним виявом моральності уснословесних творів є любов та повага до сім'ї, що здебільшого виявляється у трепетному ставленні до матері. Шанобливе ставлення до дівчини або жінки є ще одним прикладом фольклорної естетики, що виражається через певні моральні цінності. Такий погляд на естетику усної словесности діє за аналогією: усе, що добре є прекрасним, а усе прекрасне мусить бути добрим.

⁶³ Колесса Філарет. Огляд українсько-руської народної поезії. Філарет Колесса. Львів, 1905 [перевидання]. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Львів. 2009. Випуск 47. С. 260

⁶⁴ Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції). *Вісник Львівського університету*. Сер. філол. 2003. Вип. 31. С. 9.

⁶⁵ Там само. С. 19.

Отож, поняття етноестетики можемо «виміряти» такими ознаками: народна мова, мораль, простота, правдивість, відсутність надлишковості. Якраз цими якостями наділена українська усна народна словесність та народнопоетична творчість. Критерії прекрасного сформувалися у ментальності українців, на яку вплинули багато чинників, а проявляються також в народних обрядах, звичаях і традиціях, їх відображення знаходимо і в літературі через взаємовпливи писаної та неписаної словесности.

Підсумовуючи вищезгадане, можемо зробити висновок, що на сьогоднішньому етапі наукових досліджень та ідей, а також завдяки творчому стилю і таланту авторів, фольклоризм набув нових форм вираження, характеризується різноманітністю та різнобічністю виявів у літературному творі. Простежуємо своєрідну градацію, яка стосується як самого явища, так і терміна.

Коли говоримо про аналіз літературного твору, відштовхуючись від фольклорних виявів у ньому, то, фактично, «маємо на увазі спробу аналізу народності літератури «зсередини» способом засвідчення використання властивих фольклору форм, семантичних кліше, засобів поетики, тропіки»⁶⁶, фольклорних образів, мотивів, сюжетів тощо. Також звертаємо увагу на індивідуальний стиль автора, наскільки письменник зацікавився усною народною творчістю, наскільки якісно і глибоко зумів переосмислити фольклорний матеріал й інтерпретувати у власному творі.

⁶⁶ Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 64.

РОЗДІЛ 2.

ФОЛЬКЛОРНІ ВИЯВИ В РОМАНІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ВІЧНИК»

Безперечно, усна народна словесність має вплив на формування художньо-естетичного мислення Мирослава Дочинця, який в одному з інтерв'ю зазначив, що «література починається не з Гомера, а з фольклору». За словами письменника, народна пісня – «найгеніальніше, що створене українським словом», оскільки «тут проявляються містичні речі: що давніше слово, що більше воно було в користуванні нашими давніми предками, то сильніша його дія на читача. Я розкошую в цій лексиці, відроджую її, оживляю. І вона сама стає живою водою прози»⁶⁷.

Творчість сучасного закарпатського письменника – особлива сторінка в історії розвитку сучасної української літератури, яка, безперечно, впливає на розвиток духовної культури українського народу. Виплеканий у Закарпатським краї, Мирослав Дочинець увібрав у себе світ карпатської душі, звичаї, традиції, мудрість слова карпатських українців, що і відтворив на сторінках своїх романів, зокрема у «Вічнику», який було номіновано на здобуття Шевченківської премії⁶⁸.

Відомий український філософ, публіцист, письменник Євген Сверстюк високо оцінив роман, назвавши його «книгою століття» і зазначив, що ««Вічник» – це більше, ніж література, від нього віє чистим вітром з гір. Там є та глибинна справжність. Більшість людей зацікавилось головним героєм як цілителем. Світ хворий і хоче зустріти свого доброго лікаря. Це роман, який вчить і який дає образ людини, що вчиться все життя»⁶⁹.

Сюжет твору передає читачеві життєву історію сильного та мудрого чоловіка, що не загубив себе під час важких життєвих випробувань, а, навпаки,

⁶⁷ Іщенко О. Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика: дис. док. філософії: 035. 03. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Київ. 2020. С. 56.

⁶⁸ Олійник Є. Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу. Електронний ресурс. [Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу \(radiosvoboda.org\)](http://radiosvoboda.org)

⁶⁹ Сверстюк Є. Мудрість серця: про книгу «Вічник». *День*. 2012. № 13-14. С. 23.

навчився сприймати світ таким, який він є, навчився бути його невід'ємною частинкою, в цьому допомогли головному героєві народна мудрість та знання, які стали дороговказом для нього.

Прототипом головного героя роману, за словами Мирослава Дочинця, є Андрій Ворон – закарпатець, мудрець, реальна людина. Його розповіді, досвід та мудрість стали основою досліджуваного твору. «Вічник – дід родом із Карпат, які заслужено вважають осередком народності, традицій та близькості до природи»⁷⁰.

Дослідниця творчості письменника дуже влучно зауважує: «У прозі М. Дочинця художньо утверджується ідея Д. Чижевського про характерну рису психічної вдачі українців – прагнення до духовного усамітнення»⁷¹, наслідком якого є душевний спокій, пізнання або віднайдення себе.

Очевидно, що теми, мотиви, сюжети та образи художніх творів Мирослава Дочинця творилися внаслідок того, що автор підтримував і підтримує досі живі контакти із народною, природною дійсністю.

Незважаючи на глибокий філософський зміст та психологізм твору, – елементи фольклору є наскрізними в романі, про що свідчать авторське мислення та вміння по-народному: за допомогою фольклорних образів, мотивів, сюжетів, художніх засобів, діалектної мови, використання жанрів усної словесності передати власні почуття, думки, міркування та ставлення до світу.

1.1. Вияви міфологічного фольклоризму в романі «Вічник»

«Важливим аспектом взаємозв'язку фольклору й літератури є взаємодія писемної творчості з міфологією, що відбувається за посередництва усної словесності»⁷², – пише Руслан Марків. Аспект «посередництва» яскраво відображається не лише у досліджуваному творі, а й у багатьох інших

⁷⁰ Вегеш А. Інформаційний заряд літературно-художніх антропонімів роману «Вічник» Мирослава Дочинця. *Анастасія Вегеш. Записки з ономастики. Збірник наукових праць*. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. С. 75.

⁷¹ Іщенко О. Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика: дис. док. філософії: 035. 03. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Київ. 2020. С. 111.

⁷² Марків Р. Міфологічний фольклоризм в українській літературі початку ХХ століття... С. 7.

літературних шедеврах. Цьому сприяють звернення авторів та інтерпретація в художній літературі міфологічних образів, мотивів, сюжетів. Значна частина міфологічних уявлень народу захована у фольклорі, а, отже, є давньою формою духовної культури людства, що тепер відображається й у літературі⁷³.

В українській міфології чільне місце займають вірування та уявлення наших предків про богів, духів, демонів, про інший світ, який існує паралельно із земним. Для того, аби пояснити певні явища, що супроводжують життя людини, і котрі не підвладні, щоб ними керувати чи могли змінити, – людське мислення пояснювало їх зі своєї точки зору, внаслідок чого виникли міфи, котрі трактують як пояснення світу людиною. Як вже згадувалося раніше, найповніше міфологічні уявлення народу збереглися та відображаються у фольклорі: у словах, в обрядодійствах, у символах. Для того, щоб зрозуміти міфологічну картину світу, яку вималював народ, потрібно ретельно досліджувати усну словесність.

З'ясовуючи етимологію назви роману, спадає на думку те, що, можливо, автор, давши саме таку назву, апелював до уявлень нашого народу, в особі головного героя, про вічність, про безсмертя людської душі. Отже, «Вічник» асоціюється з вічністю, тобто безперервністю, постійністю, безконечністю. Ця субстанція стала пріоритетною в романі не лише для автора, але й для самого героя, який приймав усе: і добре, і зле, що випадало на його життєву дорогу, оскільки розумів, що якість земного та неземного життя залежить від вміння людини позитивно сприймати все, що трапляється у житті, від вміння дякувати та коритися, бо наступним етапом стане вічність. *«Не обганяй і не помножуй час. Скорися його звичайному і мудрому плину. І він винесе тебе, куди належить – у Вічність»*⁷⁴. То що ж таке вічність та як наші предки уявляли її?

Здавна люди вірили в те, що людська душа безсмертна, що після земного життя її чекає інше – потойбічне, яке має свої особливості. У статті «Гріх як

⁷³ Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2017. С. 141.

⁷⁴ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачєво: Карпатська вежа. 2013. С. 39

дзеркало потойбіччя», авторка апелює до того, що «уявлення про загробне життя часто прочитувалось через мотив гріховності, а оскільки будь-який негідний з погляду народної або церковної моралі вчинок карався, його спокута сприймалася як винагорода, були прощенням»⁷⁵, отже наші предки були свідомі того, що існує Рай як винагорода за добре земне життя, куди людська душа потрапляє після смерті тіла та Пекло як покарання, тому не дивно, що герой Дочинцевого «Вічника» бачив сенс прожити добре життя і закликав до того всіх: *«Іди за світлом і сам неси світло. Нічого не бійся. Ніщо і ніхто не зможе знищити твою безсмертну душу. Навчися радіти кожній подарованій тобі хвилині. Принось радість іншим. Будь людяним. Прощай усе і завжди. Прощай усіх і себе»*⁷⁶.

Головного героя, себто Андрія Ворона, автор називає Вічником, хоча сам він зізнається: *«найменували мене в своєму невір'ї, в своїй боязкій шані – то Знахарем, то Знатником, то Відуном, то Босоркуном, то Характерником, то Вічним Дідом, то Тим, що живе в Чорній Хащі»*⁷⁷. Очевидно, що Вічника люди сприймали як особливого, як такого, що має надзвичайні можливості, а, отже, як знахаря чи відуна, босоркуна чи характерника.

Апелюючи до того, як у народі називали героя роману та розповіді про які демонологічні істоти фігурують в романі, які обряди описані, можна дійти висновку, що серед закарпатських людей поширеними були вірування в істот, що належать до нижчої демонології, а серед народних мас Карпат трапляються знахарі, знатники чи відуни, відьми, у карпатському лісі можна натрапити на повітруль, нявок та збіщат, блуд тощо.

У ХІХ столітті, коли чільне місце в українській науці займало дослідження всього народного, коли активно почала розвиватися фольклористика, увагу на дослідженні української демонології зосередив активний діяч «Руської трійці», – Іван Вагилевич, котрий, за словами Романа

⁷⁵ Гнатів М. Гріх як дзеркало потойбіччя. Марія Гнатів. *Korean Journal of Ukrainian Studies*. 2020. С. 179.

⁷⁶ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 163.

⁷⁷ Там само. С. 4.

Кирчіва, був одним із перших, хто у науковому осмисленні проаналізував народну демонологію гуцулів і бойків, а також проаналізував й охарактеризував галерею її образів, вказав на їх генетичний зв'язок з архаїчними світоглядними уявленнями і дохристиянськими віруваннями⁷⁸.

Одним із найбільш авторитетних дослідників-фольклористів ХХ століття, хто цікавився українською міфологією та демонологією, досліджував її був Олександр Потебня, Володимир Гнатюк, Федір Потушняк, який у розвідці «Душа в народнім повір'ю села Осій» описав діяльність, поведінку, зовнішній вигляд деяких демонологічних істот Закарпаття, сучасні дослідники, котрі перехопили й продовжили роботу над цією темою є Віктор Давидюк, Володимир Галайчук, Оксана Тиховська та ін.

Відомо, що термін «народна демонологія» передбачає так звану «нижчу» міфологію, до якої відносять таких персонажів, як домовики, лісовики, русалки, що мають почасти людську подобу, а також блуд, смерть, страхи, різних духів, демонів, людей, що наділені надприродними здібностями, яких ще називають напівдемонами. Очевидно, що з діяльністю саме з цих персонажів пов'язують все, що відбувається у світі під впливом демонів: атмосферні і природні явища, існування людини на «тому світі» після смерті, господарська діяльність і сімейне життя, людська доля, причини хвороби тощо⁷⁹.

Володимир Гнатюк зазначає, що наші предки у своїй вірі були пантеїстами. Вони вірили, що весь світ наповнений богами, одухотворювали також і природу. «На чолі світа стояли боги, що всім кермували; за ними тягнув ся цілий ряд нижчих божеств та демонів, який старшим богам стояв до послуги; на кінці стояли люди, обдаровані надприродною силою, які могли не лише конкурувати в демонами та спорити з ними, але навіть примушували сповняти їх волю, коли сього вимагали обставини»⁸⁰.

⁷⁸ Підгорна Л. Слов'янська народна демонологія: паралелі, інтерпретації. Лілія Підгорна. *Studia methodologica*. Вип. 35. Тернопіль: ТНПУ. 2013. С. 90.

⁷⁹ Там само. С. 89.

⁸⁰ Гнатюк В. Знадобы до української демонології. Том 1. Випуск 1. *Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка*. Львів. 1912. Том 33. С. 5.

На думку Оксани Тиховської, українська демонологія метафорично відображає різноманітні страхи та фобії людини: страх перед невідомістю, смертю, темрявою, самотністю тощо, що і стало передумовою появи образів демонологічних істот у різноманітних легендах, бувальщинах, повір'ях. Дослідниця з точки зору етнопсихологічного аналізу також пояснює, що передумовою появи багатьох демонічних персонажів стало спостереження за явищами природи й прагнення людей пояснити трагічні або незрозумілі події у житті та довкіллі, а також психологічні процеси, породжені страхом перед невідомістю⁸¹.

Аналізуючи в дисертації творчу спадщину українських письменників (XX ст.) крізь призму принципу міфологізму, Р. Марків дійшов висновку, що одним із важливих виявів художнього змісту їхніх творів є функціонування у структурі текстів міфологем, міфологічно-фольклорних образів⁸². Такі вияви простежуємо на сторінках тексту, який обрали для аналізу.

Автор роману ніби вводить читача у таємничий одухотворений міфологічно-демонічний світ Карпат, апелюючи до розповідей про демонологічних персонажів, про діяльність людей з надприродними здібностями, апелюючи також до обрядів та народних вірувань.

Щоб проаналізувати систему фольклорних образів, звертаємося до демонологічних персонажів та розповідей про них, які є у творі.

Як відомо, босоркун (так у народі називали Вічника через його знання, усамітнене життя), на Закарпатті їх ще називають дводушниками (ті, що мають два начала – людське та демонічне) чи відунами – той, «котрий ходить вночі в такій подобі, в якій йому заманеться і ходить лише його нечистий дух, а не

⁸¹ Тиховська О. Психологічне підґрунтя образу дводушника в українській міфології. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород, 2016. Вип. 2 (36). С. 242.

⁸² Марків Р. Міфологічний фольклоризм в українській літературі початку XX століття (на матеріалі творів Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки): автореф. дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2008. 21 с.

тіло»⁸³. Українці Закарпаття також вірили, що босоркуни перебувають на межах та потічках, їм не можна затримуватися в селі. Босоркун подібний до відьми, здатен перетворитися на собаку чи кішку, має хвіст, проводить різні чари: казить і відбирає коровам молоко⁸⁴.

Звертаючись в романі до образу босоркань і повітуль, автор також залучає народні перекази про поведінку цих істот. З розповідей можна дізнатися про їх вигляд, період активної діяльності та захист від них. Коли Вічник жив сам у гірському лісі, то часто згадував дитинство, як з дідом ходили на косовицю, згадував розповіді про босоркань і повітруль, якими, здавалося, був переповнений ліс, від яких хотілося захиститися, сховатися або втекти.

«При кісьбі на уходах, коли ночували в далеких колибах, спасу не було від босоркань і повітуль. В яких лише подобах не являлися вони косарям у паркі підполонинні ночі: то жіночкою, що нібито принесла перекуску, то панікою в солом'яному калачику, то блідою дівочкою з вінком із косиць. І коли струджений за день чоловік засинав умліока в своїй ліщиновій халабуді, сі лісові повійниці бралися мучити його тіло – тербили, гнявили, скомтали, щипали, присмоктом витягували мужеську міць. А з третьою молочною росою звірювалися в темні пущі. Мертвооко за сим позирав із бездонної небесної криниці місяць. Косар уставав у передрання, як пес побитий, – у синцях, ломоті костей, без сили й дяки на роботу»⁸⁵.

За народними віруваннями українців, відьма, її ще на Закарпатті називали босорканею, – демонологічна істота в жіночій подобі, яка має хвіст та дві душі, вночі вона ходить з нечистою душею, а вдень з чистою, через що і не відрізняється від інших жінок. Почасти, босоркані мають властивість з'являтися людям у снах: може ввижатися людям як тінь, в образі мари чи дуже худої жінки в білому платті, що має тонкі курячі ноги, сухі та довгі руки, гарячі та злі

⁸³ Тиховська О. Психологічне підґрунтя образу дводушника в українській міфології. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород. 2016. Вип. 2 (36). С. 245.

⁸⁴ Там само. С. 245.

⁸⁵ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 33.

очі. Коли відьма зустрічає чоловіка, то спочатку наганяє на нього сон, потім знущається: душить, кусає і напускає страшні сні⁸⁶.

У «Вічнику» автор також описував, у якій подобі головному героєві ввижалася з повітря: перебуваючи в лісі, він розумів, що живе не сам, його насторожували дивні звуки та примари, які ввижались головному героєві, коли той вночі блукав: *«Прозираючи в городище стовбурів і плетиво корчوماх, я бачив, як з погнилих пнів снуються вгору фосфоричні димки і вітер вихрить їх понад кронами. Те, що ввижалося мені повітрулями»*⁸⁷.

Повітруля – дух природи, персоніфікований образ давніх язичницьких богинь, вони мають особливі ознаки, відрізняються від відьом, але за своєю сутністю наближені до русалок чи мавок. Цю істоту уявляють як дуже красиву жінку з довгим жовтим волоссям, що завжди прикрашене квітами і спадає аж до п'ят. Повітрулями називаються через те, що мають здатність літати, владарюють над вітрами, у повітрі почуваються так само впевнено, як русалки у воді. Живуть в печерах чи на вершинах гір. На Закарпатті існує повір'я, що свою діяльність повітрулі починають на Благовіщення, коли Бог «благословляє» землю, а ховаються від дня Чесного Хреста. Їхню увагу привертають хлопці, яких вони можуть або вбити, або обдарувати своїм коханням. Згідно з віруваннями закарпатців, якщо повітрулям вдасться схопити підступного злого хлопця, вони його роздеруть, піднявши в повітря⁸⁸.

Одного разу, коли Вічник пішов у ліс по ягоди з вуєм Ферком («челядь боялася його, бо знався чоловік з усякою немзою й нечистю, розумівся з гадами»⁸⁹), той відкривав хлопцеві таємниці лісу, повчав, як поводитися у цій царині, як відчувати та розуміти природу, щоб жити з нею мирно і користати з її плодючості. Розповідав про *лісного пана*, що може людину «замотелічить між

⁸⁶ Тиховська О. Міфологічні образи та магічні ритуали в українському фольклорі Закарпаття: етнопсихологічний аспект: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Ужгород. 2021. С. 270-271.

⁸⁷ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 31.

⁸⁸ Тиховська О. Міфологічні образи та магічні ритуали в українському фольклорі Закарпаття: етнопсихологічний аспект: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Ужгород. 2021. С. 393-410.

⁸⁹ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 58.

трьома буками», – *блуд*; про *нявок* і *збіщат* говорив, що то *утоплениці* й *діти*, які *померли нехрещеними* і що влітку настає час їхніх вечорниць. Коли щось «заскімлило» поблизу, то дядько Ферко казав, що то *Полісун* (*вовчий няньо*) виганяє свою *файту* на лови. Знався Ферко й на тому, як поводитися з гаддям, вмів пояснити і розтолкувати різні природні явища, вмів лікувати бородавки та інші болячки, розумів народні прикмети, міг розтолкувати поведінку тварин⁹⁰.

Особливими знаннями та навичками володіла також баба, яку не дуже любили і називали шептункою: *«вона купала в старій помийниці малих дітей, щоб росли неврекливими; для когось гасила водою грань і обмивала тіло; слабим на дихалку розсипала жменями сіль під постіллю...»*⁹¹. Наш герой також розповідав, що вона *вміла зливати віск, метала карти, судила по волосині, приймала дітей у породіль та спроваджувала мерців*, а ми знаємо, що таку роль не могла виконати будь-яка жінка, а лише вибрана або навчена.

Беручи до уваги народний досвід та перекази, знаємо, що шептуни або шептунки, знахарки – люди з надзвичайними можливостями. Як вже згадувалося раніше, ці персонажі належать до нижчої міфології і мають здатність за допомогою слова, дії, рухів, предметів впливати на людину або позитивно: лікувати, а також і негативно: проклясти, накликати біду чи хворобу, приворожити, звести зі світу тощо⁹². Виконання таких обрядів називається ворожінням і вимагає певних знань. Для підсилення впливу на людину, шептунки використовували предмети або речовини, зокрема, воду, вогонь, свічку, сіль, яйце, віск, волосину тощо, кожен з яких символізує щось.

Згідно з уявленнями та віруваннями наших предків, вода, наприклад, наділена особливою силою, це символ чистоти, її часто використовують під час обрядів очищення, головню, коли народжувалася дитина. Вогонь символізує духовну енергію, перетворення і переродження, це руйнівна і водночас

⁹⁰ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 58-59.

⁹¹ Там само. С. 17.

⁹² Гнатюк В. Знадоби до української демонології. Том 2. Випуск 2. *Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка*. Львів. 1912. Том 34. С. 18-19.

відновлювальна сила, його дуже часто використовують під час обрядів як очисник, вважалося, що хвороби бояться вогню⁹³.

Поширеним у народі є обряд зливання воску, що належить до замовляльно-заклинальної традиції. «Вилити» або «злити» віск можуть лише особливі люди: знахарі, чарівники, ворожбити, відьми. Здавна вірили, що цей обряд допоможе зняти уроки, вилікувати перестрах тощо.

Народні повір'я та уявлення, перекази, народний досвід дають можливість навчитися впізнавати чи виявляти людину з надприродними можливостями, оскільки вважалося, що та людина особлива не лише завдяки своїм вмінням, але і відрізняється зовнішнім виглядом чи поведінкою. Записи відомих дослідників-фольклористів дають можливість зрозуміти, як це відбувається. Якщо взяти до уваги розвідки Володимира Гнатюка чи Романа Шухевича, то згідно з матеріалами, котрі помістилися у збірниках цих дослідників, нечисту силу можна виявити закопавши кості з ніжок ягняти під порогом у церкві, тоді ««чисті» люди повиходять з церкви, а відьми й упирі залишаться»⁹⁴. У Володимира Гнатюка є записи про те, що відьми бояться собак-ярчуків, бо ті їх можуть роздерти. А побачити її можна крізь осикову борону, або крізь отвір у поліні. На Великдень відьма ніколи не йде на обхід довкола церкви й заходить туди серед останніх. Ззовні відьми виглядають як звичайні жінки, лише ззаду мають хвіст, який їх видає⁹⁵.

Дідові з роману вдавалося це з допомогою тріски. Вічник розповідає, що дід займався ремеслом, виготовляв із дерева, відповідно, довкола завжди було багато трісок, котрі падали на землю під час обробки деревини. Дідо завжди наполягав на тому, аби їх вибирувати всі до одної, щоб хто з присутніх потайки не взяв першу трісочку, яка, за народним повір'ям, мала чудодійні властивості.

⁹³ Бриняк О. Рудименти міфологічних вірувань у родильній обрядовості та хрестинній поезії українців. Оксана Бриняк. *Народознавчі зошити*. № 3 (99). 2011. С. 427-429.

⁹⁴ Шухевич В. Гуцульщина. Часть 5. Львів. 1908. С. 210.

⁹⁵ Гнатюк В. Знадобы до української демонології. Том 2. Випуск 2. *Етнографічний збірник*. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка. Львів. 1912. Том 34. С. 14-16.

Вважалося, якщо під час відправи в церкві на Великдень поставити ту тріску під язик, то можна побачити всю нечисть: *«Від того, що йому відкрилося (дідові), зледеніло хлоп'яче серце: в одного на плечах волохата голова з гострими вухами – вовкун; в котроїсь баби кривий надутий ніс, бо вона все про всіх знає; ще якась прикрила довгим сукманом хвостик; у воронячої вуйни з-під хустки стирчить чорне пір'я...»*⁹⁶.

Автор дуже влучно в тексті роману інтерпретує обрядові дії, що їх здійснювали герої та слова, котрі промовляли. Як відомо, одним із важливих елементів обряду є словесний супровід, який із плином часу перебрав на себе головну функцію.

Замовляльно-заклинальна традиція також зберегла міфологічний світогляд народу, про що свідчать віра у магічну силу слова, образи-символи, які є у текстах, структура замовляльних текстів, відношення до дії, їх сакральність.

З довідкової літератури дізнаємося, що замовляння – український термін, який активно побутує в науковому обігу на позначення жанру української усної словесности, що належить до okazіонально-обрядового фольклору. Це словесні формули або твори, що характеризуються магічною сакральністю, є частиною обряду чи ритуалу, мають здатність впливати на щось.

Михайло Москаленко визначає замовляння як «молитвослов язичництва»⁹⁷. Їх ще називають молитвами, закляттями, примовками тощо, проте серед дослідників okazіонально-обрядового фольклору існує думка про те, що кожен із цих термінів відрізняється семантично і є окремим жанром, тому їх не варто взаємозамінювати. Одним із перших науковців, хто зосередив увагу на цьому був Михайло Грушевський, який зазначив, що замовляння, закляття, молитви – це різні «категорії закладь»⁹⁸.

Дослідники вважають, що магічно-сакральний фольклор є одним із найдавніших пластів української усної народної словесности. Цей факт можна

⁹⁶ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачєво: Карпатська вежа. 2013. С. 35.

⁹⁷ Москаленко М. Українські замовляння. Київ. 1993.

⁹⁸ Гунчик І. Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування. *Ігор Гунчик. Видавництво Львівського університету ім. І. Франка.* Львів. 2011. С. 23-42.

підтвердити тим, що він зберіг у собі синкретичну цілісність: слово, дія, предмет. Філярет Колесса зазначає, що здавна наші предки вірили у магічну силу слова, а якщо тим словом оперує ще й особлива людина (знахарка, наприклад), то обов'язково станеться так, як буде промовлено, бо предмети, явища чи імена тісно пов'язані зі словами, що їх позначають. Знахарка матиме владу над тою людиною, чиє ім'я промовить⁹⁹.

Варто зазначити, що різні тексти замовлянь використовували залежно від мети: якщо потрібно відігнати біль чи хворобу, – лікарські, якщо привернути увагу хлопця / дівчини, – любовні, сприяти доброму врожаю чи приплоду худоби – господарські, впливати на процеси людського життя – сімейно-побутові¹⁰⁰. Принагідно до різних ситуацій, у творі послуговуються ними дід, баба, дядько Ферко та Вічник.

Дід захищався замовлянням від нечистої сили, використовуючи також Ілієву косу, яка, очевидно, отримала таку назву на честь Іллі, в день поминання якого якраз її починали виготовляти. Коса ставала у пригоді не лише під час косовиць, а й для відлякування нечистої сили: де б не довелося дідові ночувати, на поріг старий завжди ставив освячене деревце і примовляв: *«Ніч темна, ніч тишина, сидиш ти на коні чорному, на сідлі соколиному, замикаєш ти комори, дворці й хлівці, церкви й монастирі і цісарські престоли. Замкни всякій нечисті губи й губища, зуби й зубища, очі й очища, аби вона на мене, народженого, хрещеного й молитвенного раба Божого Івана очей не витрішала, зубів не гострили, біду не вершили, соблазу не чинили, суєту не сіяли»*¹⁰¹. Після чого ніяка нічна потолоч не загрожувала йому.

Звертання до ночі у цьому замовлянні не випадкове, крім того, ніч «сидить на коні чорному, на сідлі соколиному», що є свідченням її могутности та величі. Час дії і в середині текстів, на думку М. Новикової, є одним із доказів

⁹⁹ Колесса Філярет. Українська усна словесність (Загальний огляд і вибір творів). *Накладом фонду «Учітєся, брати мої»*. Львів. 1938. С. 30-34.

¹⁰⁰ Парубій У. Українська замовляльно-заклинальна поезія: структурно-семантичні особливості та поетика жанру: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2019. С. 55-56.

¹⁰¹ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 34.

архаїчності замовлянь. Дослідниця зауважує, що найчастіше у замовляннях відсилаються до ночі, яку вважають могутнішою, природнішою, космічнішою, первіснішою, аніж день, тому у священних текстах фігурує часто. Ніч, смерк, вечір є охоронцями людини, замикачами зла¹⁰².

Коли головний герой зрозумів, що матиме справу з гаддям (бо біля хижі його вкусила змія), то одразу робив так, як колись робив Ферко: зібрав зміїне кодрло, почастивав, пришіптував замовляння: *«На морі, на окіяні, на ріці на Ордані дуб золотокосий, а в тому дубі три гнізда: цар Гадюн і цариця Олена, і царочка Веретениця по всіх лісах, по всіх полях, по всіх шкаллях, по всіх болотах гаду скликати, із мене, народженого, молитвенного раба, зуби виймати...Йшов святий Єгор із Осіяньських гор і ніс гадючі імена, і приклав до мене народженого, молитвенного, і опух зійшов...На Сіяньських горах, на камінних плитах Семенове гніздо. У Семеновому гнізді Олена змія. Приходжу я до ясного Сонця: «Олено, забери всіх лютих змій, забери, позвідай, котра люта змія упустила жало, най вона вийме жало, рану залиже, опух погасить»*¹⁰³.

Характерною ознакою цього замовляння є сюжет: розповідається про місце перебування зміїного царства, про його наповнення, а також промовляється і саме прохання. Локуси: «на морі», «на окіяні», «на Ордані», «Осіяньські гори» метафорично передають вказівку на інший, не людський світ, де відбуваються події. Є згадка про ще один локус-символ – дуб, який часто у замовляннях згадується як центральний образ, що символізує середину царства або концентричну модель світобудови, де розміщене зміїне царство, що і являє собою найдавнішу структуру світу. Ознака «золотокосий» (дуб) свідчить про священність цього дерева, про його верховенство¹⁰⁴.

Від нечистої сили Андрій захищався заговором, який чув від баби: *«Йшов Господь морем, золотим мостом, стрів мару-покусу: «Згинь, маро-покусо!» Став Господь суди судити: Господу ногавиці, суддям рукавиці, а чорту бурелом.*

¹⁰² Гунчик І. Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування. Ігор Гунчик. Видавництво Львівського університету ім. І. Франка. Львів. 2011. С. 149-150.

¹⁰³ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 64.

¹⁰⁴ Москаленко М. Українські замовляння. Київ. 1993. С. 234-265.

Через Боже розказання візьми свій бурелом від жовтої кості і піди на мхи, на болота, де і голос християнський не заходить»¹⁰⁵. Структура цього замовляння побудована в діалогічній формі, яка є поширеною в магіко-сакральних текстах. Незважаючи на давнє язичницьке походження, можна простежити вплив християнства, який відображається на сюжетному рівні, коли знахарка звертається до Господа по допомогу. Сюжет замовляння відсилає нас у центр подій – море, що символізує інший світ, де Господь зустрічає нечисту силу – «мару-покусу» і наказує їй щезнути, відсилаючи «на мхи», «болота», тобто подалі від людей.

Від страшних сновидінь рятувався замовлянням: *«Дубе, дубе чорний. У тебе дубочки синочки і дубочки дочки. Тобі, дубе, шуміти й густити, а мені безрідно родженому, хрещеному спати й рости. Понеділок з вівторком, середа з четвергом, п'ятниця з суботою, неділенька-удовиця, – най добрий сон мені присниться!»*, а потім примовляв: *«Пливіть у безвість, у мертве море. Аби так щезли-пропали, як пропадає сіль від води і віск від вогню»¹⁰⁶.*

У тексті цього замовляння діє принцип аналогії: «дубові шуміти й густити, – чоловікові спати й рости», про який згадував Михайло Москаленко, апелюючи до того, що, по-суті, вся магія побудована за таким принципом: аби пропали, як топиться віск від вогню або щезає сіль від води¹⁰⁷. Дуб вважається деревом предків, не є зловісним, має універсальну владу над хворими, у замовляннях символізує певне місце – середину земного царства¹⁰⁸. Особливістю українського оказіонально-обрядового фольклору є часова парадигма, що відображається у чотирьох фазах тижня, про які згадується у замовлянні. Неділя-удовиця – остання фаза, цей день символізує хаос, переродження всього

¹⁰⁵ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 36.

¹⁰⁶ Там само. С. 49.

¹⁰⁷ Москаленко М. Українські замовляння. Київ. 1993. С. 18-19.

¹⁰⁸ Там само. С. 234-235.

живого. Колись неділю пов'язували із богом Сонця, праця у цей день заборонялася, люди готувалися до початку наступного тижня¹⁰⁹.

Мирослав Дочинець у романі описує відоме в народі повір'я про цвітіння папороті на Іванів день. Вважалося, якщо комусь вдасться віднайти ту квітку, той матиме щастя. Степан Килимник описує її, а також процес цвітіння: чується постріл, наче грім, ліс шумить і гуде, приємний запах розливається по лісі, сама квітка дуже красива, має червоне, наче полум'я забарвлення¹¹⁰. Саме через такі ознаки О. Потебня проводить паралелі між цвітом та Перуном – богом вогню та блискавки¹¹¹.

Письменник уводить у роман це повір'я через спогади головного героя про те, як одного разу дідові вдалося побачити той цвіт: *«І привело його на просіку, зарослу папороттю аж до грудей. І коли він перебрів той гущавник, то відкрилися йому голоси хащі. І міць налила руки й ноги, а сам ніби підріс. Очі так загострилися, що видів через гори. Коні самі знайшлися, йшли за ним, як діти»*¹¹², а коли вертався додому, то «всі дівки клично кліпали до нього».

Як виявилося згодом, таке сталося з ним, бо за онучу закотився йому цвіт папороті. А коли дід роззувся, бо *«напеклися на сонці його гумові постолі, – полетіла у воду зізда-косичка, і сила одразу покинула його»*¹¹³. Очевидно, що квітка наділена чудодійною силою, яка має здатність впливати на людину, робити її сильнішою та щасливішою або може наблизити її до рівня божества¹¹⁴.

Кажуть, що наші предки довіряли птахам, бо вважалося, що вони знають більше, ніж люди: «знають таїну життя і місце, де є тепло; знають, куди летіти і

¹⁰⁹ Гунчик. І. Часова парадигма українського оказіонально-обрядового фольклору. *Ігор Гунчик. Міфологія і фольклор: загальноукр. наук.-освіт. журн.* Львів: «Укр. технології». 2010. № 2. С. 39.

¹¹⁰ Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Т. 4: [Літній цикл]. Торонто. 1957. С. 111.

¹¹¹ Потебня О. Про купальські вогні та споріднені з ними уявлення. *Фольклористичні зошити. Збірник наукових праць.* Луцьк. 2008. Вип. 11. Інститут культурної антропології. [переклав В. Давидюк]. С. 183.

¹¹² Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 70.

¹¹³ Там само. С. 71.

¹¹⁴ Тиховська О. Персоніфікація архетипу Самості в купальській обрядовості українців. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Філологія.* 2020. Вип. 1 (43). С. 362.

коли повертатися, бо носять у собі яєчко – символ Бога-Сонця, народження і воскресіння»¹¹⁵. Вічник шанував птахів, вважав їх своїми побратимами та радниками, називав дітьми неба, котрі подадуть знак, коли станеться щось: якщо синьоголовий зяблик заведе свою особливу пісню в погідну пору, це є свідченням того, що потрібно готуватися до дощів. Якщо коршак «у високості накручує кола і жалібно ние: «пи-и-и-ить» – теж на негідь¹¹⁶.

Зозуля у творі для головного герою є ніби порадицею, водночас виконує роль провісниці. До неї герой промовляє людською мовою, а вона, наче б то, розуміє. Така її роль і у фольклорних текстах.

Народне повір'я про те, що зозуля може «накувати» кількість років або майбутнє послуговує головному героєві як дороговказ. Коли Андрій з Ферком стояли над потоком, – десь поруч вгорі було чути, як кує зозуля, тоді вуй Ферко звернувся до неї зі словами: *«Зозулице-зегзице, многорозумна птице, що свого гнізда не має, зате дітей у люди виряджає, мамо для байстрючат еси, нам своє віще перо неси»*¹¹⁷. Коли впало перо, його підхопила бурхлива річка, стала ним крутити, топити, а потім понесла у далечінь. Після цього вуй Ферко відповів, що їх шляхи з Вічником розходяться, так і сталося. З того часу головний герой часто прислухався до кування зозулі, щоб зрозуміти, що чекає на нього.

За народними уявленнями, зозуля – провісниця життя, його часовимір. «Як кому зозуля кує – то на радість, а перестає кувати – на смерть»¹¹⁸. М. Костомаров зауважує, що між зозулею та людиною існує тісний зв'язок: «...эта странствующая бездомная птица как будто для того и создана, чтобы быть истолковательницей предчувствий сердца, органом судьбы, беспристрастным и

¹¹⁵ Войтович В. Міфи та легенди давньої України. В. Войтович. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2005. С. 174.

¹¹⁶ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 88-89.

¹¹⁷ Там само. С. 61.

¹¹⁸ Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції). *Вісник Львівського університету. Сер. філол.* 2003. Вип. 31. С. 18.

верным¹¹⁹. Також її вважають символом суму, туги, нещастя. Зловіще віщування пташки для нашого героя справдилося: Андрієві судилося відбути двадцять п'ять років каторги.

Воду вважають одним із ключових архетипів, оскільки людина міцно пов'язана з нею від народження і до смерти. Мирослав Дочинець в одному зі своїх романів підняв тему життя карпатської людини поруч із бурхливою річкою, яка забрала у чоловіка все, проте герой постійно ставився до неї із пошаною, як до божества, якому підвладний¹²⁰. У «Вічнику» цей особливий зв'язок людини з водою автор описав так: *«Всі ми вийшли з води. З води живемо, водою хрестимося. Вода очищає наші душі й омиває кости...Я навчився розуміти воду. Вона часто замінювала мені хліб, тепло, ласку, освіжала й звеселяла серце»*¹²¹. Воду пов'язують із першоматерією, вона є символом плодючості, початком всього суцього на землі, Праматір'ю Світу¹²².

Перебуваючи в лісі, з особливою пошаною Вічник ставився і до вогню: *«...Вогонь сей живий! Віз звивався веселим тріском, пожадливо хапаючи мох і сіно, смачно облизуючи паличку, яка його спородила. Чмокав, попискував від насолоди, шемрав щось своє. Наче говорив до мене. І я схилив голову, вклонився вогню, як живому челяднику»*¹²³. За уявленнями наших предків, вогонь – це оберіг, що має очисну силу. Його прирівнювали до божества або для наших предків він був матерією, яка допомагає підтримувати зв'язок із богами¹²⁴.

Отже, нам вдалося простежити та описати вияви фольклоризму на рівні міфологічних вірувань героїв «Вічника». Як бачимо, вони не просто знають, але і практикують деякі обряди, живуть за певними правилами, дотримуються

¹¹⁹ Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. М. Костомаров. Київ: Либідь. 1994. С. 91.

¹²⁰ Дочинець М. Горянин. Води Господніх русел. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. 312 с.

¹²¹ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 13.

¹²² Гриневич І. Фольклоризм художньої творчості Осипа Маковея в етноестетичному вимірі: дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 62.

¹²³ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 28.

¹²⁴ Гриневич І. Фольклоризм художньої творчості Осипа Маковея в етноестетичному вимірі: дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 69.

звичаїв і традицій, дослухаються до природи, живуть в гармонії з нею. Такі ідейно-філософські погляди формувалися протягом довгого часу, передавалися від покоління до покоління і є свідченням залишків міфологічного світогляду.

2.2. Мовностилістичні засоби фольклоризму в романі «Вічник».

Фольклоризм – явище багатогранне, може проявлятися на різних рівнях, зокрема, на художньому, що «народжується в процесі тривалої і різнобічної взаємодії та взаємовпливу двох художніх систем»¹²⁵. На художньому рівні, на рівні мови, на рівні стилістичного оформлення твору найбільшою мірою проявляється краса художнього авторського слова, котра витокі свої має, безумовно, у фольклорі. Цьому сприяє проста та доступна мова у поєднанні з витонченістю народно-авторського мислення, недаремно Мирослав Дочинець зауважив, що потрібно писати так, наче розмовляєш із найближчою людиною¹²⁶.

Михайло Грушевський у першому томі «Історії української літератури» пише про «геніальну комбінацію ідей і образів» у виразах чи поодиноких словах, що ними, не застановляючись орудуємо. Для прикладу наводить: «місяць народився; сонце рано схопилось; зорі вийшли» й зазначив, що такі вирази вражають дотепністю, простотою, поетичністю, їх лише потрібно вміти осмислити та розшифрувати¹²⁷.

Стилістика художнього тексту, який аналізуємо сприяє тому, аби читач ще у більшій мірі поринув та відчув ту народність, справжність та колоритність твору, яка відображається в мові опису подій, у мовленні головних героїв. Тут доречно буде звернутися до тверджень П. Куліша, який акцентував на важливості мови, як головної матерії для творення художніх текстів. Куліш зазначає, що поети, як представники будь-якого народу, оперуючи конкретною мовою здатні з її допомогою відтворити або передати «той особливий погляд на

¹²⁵ Українська фольклористика. Словник-довідник. Укладання і загальна редакція Михайла Чорнопиского. Тернопіль: Підручники і посібники. 2008. С.400.

¹²⁶ Іщенко О. Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика: дис. док. філософії: 035. 03. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Київ. 2020. С. 61.

¹²⁷ Грушевський М. С. Історія української літератури: в 6 т., 9 кн. Т. I. упоряд. В. В. Яременко. Київ: Либідь. 1993. С. 59.

життя, для того складу розуму, для тих порухів серця, які властиві представникам даного народу»¹²⁸.

Під стилізацією твору, як одним із засобів фольклоризму розуміють його організацію на лексичному рівні: широке використання діалектної лексики, прислів'їв та приказок, фразеологізмів, постійних епітетів, метафор, порівнянь, цитувань із фольклорних текстів (у нашому випадку народних пісень, замовлянь) тощо¹²⁹.

Мирослав Дочинець, як представник Закарпатського говору, використовує в романі безліч діалектизмів, що виступають в романі як мовні засоби, що допомогли авторові передати культурно-побутовий колорит: *дзяма, дітвацтво, ногавиці, наремний, погарчик, припутник, пришта, цімбор, чічка, кітвиця, лазиво, мари, мацур, няньо, сокотати, сиротюк, цуря, файта, яперка* та ін.

Ще один прийом, яким користується автор твору для стилізації тексту – використання прислів'їв, приказок, прикмет, якими у мовленні послуговуються герої твору.

Паремії (від гр. «прислів'я», «приказка») – це особливий жанр, що об'єднує малі прозові жанри – прикмети, загадки, прислів'я, приказки, привітання, каламбури, побажання та ін., і мають спільні риси: коротка форма, дотепність, стійкість, образність, дидактизм, лаконічність, мовна економія, функціонування у потоці мовлення, вживання у певній ситуації тощо.

Дослідники, котрі розуміють вартість мовленнєвих жанрів акцентують на тому, що саме «паремії є однією з форм фіксування колективної спадкової пам'яті. Мовознавці, з одного боку, вбачають силу паремій у їх здатності містити соціально-культурну та комунікативну інформацію етносу, без вміння володіти ними, наше мовлення було б неможливим¹³⁰. З іншого боку фольклористи, що досліджують усну словесність, мають надзвичайно багатий

¹²⁸ Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики. Навч. посіб. Ярослав Гарасим. Київ: Знання. 2009. С. 99.

¹²⁹ Янковська Ж. Лексико-стилістичні засоби фольклоризму творів Ганни Барвінок (на прикладі оповідання Ганни Барвінок «Не було змалку – не буде й д'станку»). Електронний ресурс. [лексико-стилістичні засоби фольклоризму.pdf](#)

¹³⁰ Осіпова Т. Паремії – репрезентанти мовленнєвих жанрів. *Тетяна Осіпова. Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова*. Сер 8. С. 127.

матеріал для опрацювання, через який проблискує народна мудрість, відображається світогляд, досвід, бачення світу, ставлення до життя, естетичні смаки та етичні цінності українців.

Герої роману часто послуговувалися прислів'ями, приказками у потоці мовлення, для того, щоб навчити, поділитися досвідом, влучно і коротко передати ставлення до певної ситуації чи події, інколи дотепно пожартувати чи висміяти, виразити свої емоції та почуття.

До прикладу, Вічник або дідо дуже часто у своєму мовленні послуговувалися влучними приказками чи прислів'ями, які відображають ставлення людини (народу) до праці: *роботі як не сядеш на горб, то вона тобі сяде; очі бояться, а руки роблять; око-пан, а рука-трудоар; все, що очі виділи, руки не лишали; не земля таке родить, а руки; ремесло не коромисло, плече не давить; кедь робиш махом – піде прахом*¹³¹ тощо.

Мудрість і розум завжди цінувалися в людях, тому наші герої завше зосереджували на тому увагу: *ліпше з розумним загубити, чей з дурним знайти; краса до вінця, а розум до кінця; розумний пес на вітер не гавкає*¹³².

Прислів'я та приказки – жанр різнотематичний, пристосований до безлічі ситуацій, які трапляються у житті людини. З них можемо почерпнути науку: *глядай не на долю, а на волю; коби здоров'я, а гріхи будуть; многі ворони і коня вбалять; чесному честь і під лавицею; чоловік пахне вітром, а жона – димом; від рівного дерева рівна й тінь; хто терпен, той спасен; нехотя – нехотя, з'їж і крихотя; з честю підеши через світ, а без честі ані до сусід*¹³³ тощо.

Знаннями про особливості знаків природи, що тепер називаються народними прикметами володіли дід, вуй Ферко, Шугай, Вічник. У народі знали: *якщо гуси летять низько – мало буде води; журавлі підбиваються високо – на затяжну осінь; якщо птиця на болоті кладе яйця – потрібно*

¹³¹ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. 280 с.

¹³² Там само.

¹³³ Там само.

*очікувати сухого літа; гриби ростуть там, де вночі ходить відьма; дим тягне долом, – буде дощ*¹³⁴.

Досліджуючи національну специфіку фольклору, Іван Денисюк в одному з підрозділів розвідки звернув увагу на етноестетику української мови, яка найповніше проявляється у фольклорі. «Мова пристосована своєю системою засобів для вислову думок і почуттів та естетичних смаків певного етносу»¹³⁵.

Однією з особливостей мови, яка виражає ту естетичну цінність є здатність до вираження почуттів з допомогою суфіксів здрібнілості-пестливості, яких в українській мові є найбільше. М. Дочинець застосовує такий прийом через звертання героїв одне до одного. Головний герой, наприклад звертався до коханої: *зозулько, солоденько, серденько, любко* та ін. Є в романі також експресивно забарвлена лексика для того, аби описати повноту предмета, почуття або виразити ставлення до них, дати їм якісну оцінку: *кострище, бабище, кігтища, губища, зубища, пустирище, негідь, сікане (дієсл.), річище, глинище, писката, лаби, живнота* тощо.

Автор часто також послуговується епітетами, що у фольклорі визначають як постійні, оскільки виконують роль статичних характеристик тих предметів чи явищ, за якими закріпилися в народній пам'яті: *чорні брови, карі очі, біле личко, білі ніжки*, – у тексті роману як і в народних піснях описують красу української дівчини; *бита дорога (шлях)* – постійний епітет, що характеризує звичну або знайому дорогу. *Красне поле* (поле битви), *Чорний ліс, вогняні язика, дрібні діти, ясний розум, золоті меди, підполонинні ночі, розпалені лиця, молочна роса, тернова ніч, батьківський дім, Божа днина*¹³⁶.

Порівняння у фольклорних чи літературних текстах послуговує для увиразнення зображуваних предметів, явищ або характеристики людей і допомагає створити особливе емоційне налаштування читача, часто має фразеологічний характер: *щуриться, як ласиця; спав, як скупаний; дитина*

¹³⁴ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. 280 с..

¹³⁵ Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції). *Вісник Львівського університету*. Сер. філол. 2003. Вип. 31. С. 9.

¹³⁶ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. 280 с.

*пахла, як курятко з-під квочки; вповість, як прискіпить; як пес побитий; голодний, як крадений кінь; серце тріпоче, як заячий хвіст: супокійний, як камінний міст; благодять, гейби янгол залетів у горницю; ніжки білі, як гусята; ніч сторожила халабуду, як вірний пес; птиця плакала, як зурочена дитина; крізь галуззя вцірялося, як мачуха на діти, бліде сонце*¹³⁷.

Спостерігаємо, що письменник порівнює явища як у фольклорі: з природою переважно: зі скупю на любов та ласку мачухою (про це ми дізнаємося ще, коли читаємо народні казки, наприклад) автор порівнює сонячне світло та тепло в похмурий день; з плачем зуроченої дитини – крик птиці; нещирю посмішку із ласицею, про яку в народі є багато повір'їв тощо.

Метафоричне мислення, а потім і метафоризоване мовлення свідчить про глибину світоглядних уявлень наших предків, про високий ступінь абстрактно-фантастичних бачень. На думку М. Міллера, метафора породжується через необхідність пояснити зовнішній світ, пізнати й осмислити його¹³⁸.

*Голод скребтав кишки; жура точила душу; довгі дні та ночі тяглися пацьорками; запропала привітна вдача; дрімота наповнювала кістки; ліс дихав; життя стелилося горбато; радість росла; смуга жалю здавила серце; нудьга й присмуток заповзали в душу; робота прояснювала мислі; удача за гніздилася*¹³⁹.

Дуже поетично з допомогою метафор М. Дочинець описує і явища природи: *місяць мертвооко спостерігав із бездонної небесної криниці; сонце сходило; промені золотом чесали траву; блискавки засвічували короткі свічі; закипав, зрушуючи каміння, потік; вітер промчав побоку; ліс похрипував, покашлював, стогнав; голос гори загув; теплінь витягувала із землі всяку парость*¹⁴⁰. Один із критиків творчості М. Дочинця риторично, проте дуже

¹³⁷ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. 280 с.

¹³⁸ Янковська Ж. Лексико-стилістичні засоби фольклоризму творів Ганни Барвінок (на прикладі оповідання Ганни Барвінок «Не було змалку – не буде й д'станку»). Електронний ресурс. [лексико-стилістичні засоби фольклоризму.pdf](#)

¹³⁹ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. 280 с.

¹⁴⁰ Там само.

влучно зауважує: «Де ми ще побачимо такий любовний, багатий, розлогий опис нашої природи...»¹⁴¹.

Природні явища, небесні світила, тварини та рослинний світ стали еталонами краси в народній уяві. Причина цього захована у ментальності українців і пов'язана з географічними особливостями нашої країни. Краєвиди поліської лісової рівнини, причорноморського степу, гірський краєвид українських Карпат, безперечно, вплинули на формування вподобань українців.

Десь у ментальності українців виробився той естетичний (зовнішній і внутрішній) ідеал дівчини, наш народ опоетизував його в усній творчості. Мирослав Дочинець вербалізував цей ідеал відповідно до вподобань народу через почуття Андрія до його коханої Терки: *«Дівча з очима-чорничками»; «чорні краплини перепуджених очей блиснули коло мого плеча»; «біла сорочка, біле намисто, білі зуби при тернових очах, біле личко збурювали мою кров»; «білі, як гусята ніжки»*¹⁴². У народній творчості красу дівчини опоетизували через біле личко, карі (чорні) очі, які прирівнюють до терену та чорні брови. Терен – колюча рослина, з допомогою якої в літературі та фольклорі описують дівочу красу. Ця рослина символізує страждання (через кохання, в нашому випадку), перешкоди: *«моє серце вколола терньом своїх очей»*. Чорний колір вважають заспокійливим, всепоглинаючим, його порівнюють з всеосяжністю, тривалістю, безкінечністю¹⁴³. Білий символізує невинність, чистоту і радість.

Під час однієї розмови Терка сказала головному героєві, що той не буде з нею: *«Вижу, цілий світ полощеться в твоїх очах, а не мій закутень»*¹⁴⁴. На що Андрій відповідає: *«Та ти, зозулько, ворожка»*

– *«Всі дівки ворожки, коли люблять»*¹⁴⁵.

Джерело такої думки (що всі дівчата ворожки, коли люблять) ховається у зразках усної словесности. Варто згадати народну баладу, наприклад. У цьому

¹⁴¹ Ісак М. Природа і душа не терплять порожнечі. *Новини Закарпаття*. 2011. № 37. С. 6.

¹⁴² Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. 280 с.

¹⁴³ Гриневиць І. Фольклоризм художньої творчості Осипа Маковця в етностетичному вимірі: дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. С. 118.

¹⁴⁴ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 93.

¹⁴⁵ Там само. С. 93.

жанрі найчастіше трапляється мотив ворожіння з метою закохати у себе парубка або зробити якоїсь шкоди суперниці. Найчастіше такі намагання закінчуються трагічно для всіх.

Українські народні пісні здавна і до тепер є окрасою не лише фольклорної спадщини українців, а й художньої літератури, про що свідчить активне використання їх в авторських текстах від «Наталки Полтавки» Котляревського і до сьогодні.

Коли дідो розповідав про вдачу українського народу, увагу зосереджував на його трудолюбивості, добросерді, відкритості. Зауважив, що українці *скорі на фіглю*, а також дуже люблять співати. Вічник згадує ту особливу атмосферу, коли *«під стволом кліпає лампа, дівки і жони обсіли лавиці, прядуть. У прядиво влітається нитка співанки»*¹⁴⁶:

*Була любов, була
Межи нами двома;
Розмела, рознесла
Каламутна вода.
Бодай тота вода
Каменьом зросла,
Що вна нашу любов
Розмела, рознесла...*¹⁴⁷.

Цю пісню визначають як народну про нещасливе кохання. Якщо вода у народній традиції виступає як символ краси, молодості, цілющої сили, чистоти, святості, то у згаданому народнопісенному творі лексема «каламутна» надає концепту води протилежного значення, наділяє образ протилежними якостями. У народній пісні каламутна вода символізує нещастя, а також може бути відображенням стану свідомості молодих людей через нерозділене або нещасливе кохання.

Ще один народнопісенний жанр, який автор використовує у тексті роману — коломийки, характерними ознаками яких є коротка форма;

¹⁴⁶ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 68

¹⁴⁷ Там само. С. 68.

чотирнадцятискладовий розмір; дотепність, гумористичний характер, не випадково І. Денисюк назвав їх «іскринками українського гумору»¹⁴⁸.

У творі описується, що «хлопець сказними очима оббігає дівочу лавицю і збитошно затягує»:

*1. Ой болить ня головочка, ой болить ня мало,
За Марічков увечері, за Анницев рано.*

*2. За Марічков увечері, як ся звечоріє,
За Анницев болить рано, як когут запіє.*

«Одданиці порскають сміхом, ховають очі за веретена, доки якась сміливця не сікане зі свого кута»:

*1. У лісі на врісі сова огень креше;
Тото пес, не легінь, що з дівками бреше.*

*2. Дати би му, дати солі полізати,
Аби він перестав за дівок брехати.*

«Хлопець примирливо кладе долоню на серце і клонить голову перед фрайркою»:

*1. Ей, любов, мамко, любов, любов не дурниця,
Так ми з'їла любов душу, як коноплі птиця*¹⁴⁹.

Ще однією особливістю коломийок є те, що вони тяжіють до різнотематичності, актуалізують важливі події із народного життя. М Сумцов зазначив, що коломийки увібрали в себе всього по трохи: сімейне життя, релігія, політика, мораль, історія¹⁵⁰. Ф. Колесса писав, що коломийки торкаються найменших подробиць особистого і побутового життя, характеризує їх як жартівливі і насмішливі пісні, звертає увагу на поетичності цих творів¹⁵¹.

Вищезгадані тексти відображають легкість у відносинах між молодими людьми. Увага зосереджується на почуттях, про які не можуть сказати прямо,

¹⁴⁸ Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції). *Вісник Львівського університету*. Сер. філол. 2003. Вип. 31. С. 8.

¹⁴⁹ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 68.

¹⁵⁰ Гнатюк В. Коломийки. Том 1. *Етнографічний збірник*. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка. Т. 17. Львів. 1905. С. 19.

¹⁵¹ Колесса Філярет. Українська усна словесність (Загальний огляд і вибір творів). Львів: Накладом фонду «Учітеся, брати мої». 1938. С. 104.

але з допомогою коломийкових художньо-поетичних засобів, насмішок та гумору.

Ще однією особливістю роману є наскрізна афористичність, через яку автор висловлює науку. Основна настанова афоризмів – жити й самовдосконалюватися, знайти себе, душевний спокій, бути по-справжньому щасливим, любити свій дім, свою сім'ю, Батьківщину, а також боротися за них, що і робить наш герой. У творі є поради, як можна досягнути цього і кожна ґрунтується на ідеї гуманності та добра: *«Все, що є в тебе і в тобі перетворюю у добрі діла»*¹⁵². *«...Є вищий набуток за розум, за силу, за старах. Любов... Коли любиш кожного і всіх, тоді розум підкаже істину...»*¹⁵³. *«Людяність і приязнь не дадуть багатства, зате дадуть радість»*¹⁵⁴. Афоризми, які автор використовує як смислове наповнення роману можуть стати джерелом морально-етичних цінностей народу, а також пріоритетів, етноментальних особливостей, які відобразилися в них.

М. Дочинець увагу зосереджує також на тому, що де б людина не була вона має потребу в своєму помешканні, яке для неї стане не просто домом, але тим місцем, де вона залишається людиною, осереддя людства, а все тому, що: *«куди б нас не водили мандри, то все не справжнє. Пуповина наша в батьківському домі, а серце під дахом, який ми поклали собі під небом»*¹⁵⁵.

Неможливо не погодитися із цими словами, оскільки із досліджень науковців дізнаємося про емоційну вдачу українців, про наше прагнення відмежуватися від світу, про бажання жити у малих соціальних групах, де нам буде комфортно та затишно. Джерело таких бажань є відчуття близькості, яке базується на симпатіях, приязні та взаєморозумінні¹⁵⁶. Таким місцем, де Вічник знаходив цей затишок та комфорт був дім батьківський, а згодом той, який він сам спорудив у лісі. Трепетне ставлення до сім'ї є однією з ідей та засобів передачі

¹⁵² Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 198.

¹⁵³ Там само. С. 104.

¹⁵⁴ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 148.

¹⁵⁵ Там само. С. 77.

¹⁵⁶ Кульчицький О. Світовідчуття українця. О. Кульчицький. Українська душа. Київ. 1994. С. 54.

прекрасного не тільки у фольклорі, а й у літературі. Головний герой із любов'ю відгукується про маму, бабу, діда та вую Ферка, постійно згадує дитинство та їх науку, котра стала для хлопця дороговказом: «... цілувала мене в очі. В одне і в друге. Коли мені часом кажуть, що мої очі на саме денце чужої душі заглядають, я сміюся: це від моєї мамки. Вона любила цілувати мене в очі... Моя мамка навчила мене подяки»¹⁵⁷. «Широкоплечий, як двері, ввижалося, що хижка наша тримається на дідових раменах... Дідо навчив мене видіти все живе й тішитися йому...»¹⁵⁸. Простежуємо й відчуваємо ту любов та трепет, з якими автор описує спогади головного героя. М. Дочинець подає їх дуже поетично, застосовуючи метафори та порівняння, водночас дуже просто та естетично.

У романі є декілька сюжетних ліній, одна з яких відображає історію боротьби Карпатської України з Австро-Угорщиною, у якій героєві «Вічника» довелося взяти участь та врятуватися. Ідея боротьби за Батьківщину, за свободу, за рідну мову та віру є тим «приматом правди», про який писав С. Єфремов. У творі є думка, котрою ділиться Вічник: «*Карпатська Україно, не суди нас слабих і невмілих. Ми ще не знали, як жити, а вже musiли вмирати за тебе*»¹⁵⁹ бо для нашого героя в цьому і для того є щастя, щоб боротися за нього.

Лексико-стилістичний фонд будь-якого твору відіграє важливу роль, оскільки створює особливі умови, в яких відбуватимуться події. Від того, наскільки вправно митець зможе передати свій задум, описати реалії життя у романі, наприклад, залежатиме естетична вартість літературної продукції.

Любов та потяг українців до красивого, за словами етнологів О. Пор-Леоновича, Я. Ставровського проявляється в музиці, в одежі, в оселі, в любові до природи, а головню в поетичній творчості, котра увібрала в себе й описала всі можливі прояви краси. Фольклоризм як явище тому набуло поширення, бо

¹⁵⁷ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 14.

¹⁵⁸ Там само. С. 15-16.

¹⁵⁹ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа. 2013. С. 8.

письменники, фактично, одні з перших, хто відчув і передав красу народного слова.

Особливі форми слів, художні засоби, проста мова дають можливість відтворити й описати найтонші відтінки характеристики явища, котрі найповніше та найбільш естетично зумів зобразити народ в уснопоетичних творах через співставлення зовнішніх або внутрішніх ознак зі своїм баченням та первинними відчуттями.

Проаналізувавши роман Мирослава Дочинця «Вічник», хочемо зауважити, що письменникові на високому ідейно-естетичному рівні вдалося стилізувати текст, використовуючи простонародну мову та її можливості, що свідчить про його майстерність, про національні джерела авторського мислення, котрі відображаються у творчій спадщині. Афористичне наповнення тексту дає можливість простежити народну філософію та світосприйняття. Сміслові наповнення повчань-афоризмів можна вважати ідентифікаторами народності, оскільки судження етнопсихологів про вдачу українців, про їх вподобання суголосні з ідеями афоризмів.

ВИСНОВКИ

Розглянувши фольклоризм в діяхронії, враховуючи також вивчення цього явища в сучасній фольклористичній науці, можемо стверджувати, що це поняття й конкретні його вияви дещо розширили свої межі, модифікувалися в плані вираження та змісту.

Багатовимірність фольклоризму, відповідно, передбачає різноаспектність у підходах до його вивчення, які можна звести до трьох основних. Перший підхід – функційний, який виявляється на декількох рівнях: стилетворчий, жанротворчий і системотворчий. Другий аспект визначають за ступенем трансформації фольклором, кожен з рівнів описали в теоретичній частині. Для характеристики третього потрібно відштовхуватися від спрямованості трансформації фольклорних елементів: зближення з фольклорним джерелом чи відштовхування від нього. Цю спрямованість визначають також як поглиблення або спрощення смислового навантаження елементів, котрі стали предметом художньої трансформації¹⁶⁰.

Проаналізувавши роман «Вічник» Мирослава Дочинця, ознайомившись з декількома іншими, хочемо зауважити, що у його творчості, безперечно, відобразилися національні особливості українського етносу, стиль народного життя, народні вірування, світогляд, вподобання, мова, культура, звичаї та традиції, природа, місцевість також знайшли своє відображення в авторському слові. За допомогою етноестетичних засобів фольклоризму в межах художнього тексту митцеві вдалося передати філософські та світоглядні константи українського народу.

Фольклоризм літературного твору, який обрали для аналізу проявляється на різних рівнях, має свідомий характер і модифікується автором творчо. М. Дочинець зазначає, що «Вічник – це не роман, а сповідь великої душі, документ мудрого серця»¹⁶¹. Беручи до уваги ці слова автора, і те, як побудований сюжет

¹⁶⁰ Марків Р. Теоретичні аспекти фольклоризму в літературі. *Р. Марків. Вісник Львівського університету*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2007. С. 215-223. Серія філологічна. вип. 41. С. 221-222.

¹⁶¹ Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево: Карпатська вежа, 2013. 280 с.

роману, наскільки доступно та правдиво автор описує події, розуміємо, що, перший рівень, на котрому простежується фольклоризм – жанрово-композиційний, оскільки основою, фундаментом цього твору є оповідь карпатського мудреця Андрія Ворона про власні життєві події та досвід, які письменник упорядкував, опоетизував і вклав у роман, який називає сповіддю. Елементи уснопоетичної лексики, тропіки, семантика символів є підтвердженням того, що фольклоризм літературного твору, який обрали для аналізу проявляється ще й на рівні мовностилістичному. Міфологічні образи, до яких автор звертається у творі хоч і не є головними персонажами, проте стали влучним доповненням опису дійсності народного життя. У романі звертаємо увагу на архетипи, вони є наскрізними: вічність, земля (природа), вогонь та вода. В такий спосіб автор описує та відображає первісні міфологічні уявленнями закарпатських українців. Відтак, можемо стверджувати, що функціональний аспект фольклоризму проявився на рівнях жанротворчому, стилетворчому та системотворчому. Морально-етичні переконання героя, котрі проявляються у ставленні до сім'ї, до Батьківщини, до природи, а також афористичність у висловленнях Вічника свідчать про високе морально-етичне наповнення роману.

Коли говоримо про ступінь трансформації фольклором у літературний твір, то в даному випадку, письменник не вдавався до повної трансформації фольклорних образів чи мотивів, але на рівні інтерпретаційному, подекуди імітаційному представив фольклорний матеріал. М. Дочинець робить це свідомо, манера його письма тяжіє до простоти, водночас, завдяки мисленню, народоцентричності свідомості, мовностилістичним засобам фольклоризму є вишуканою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Джерела

1. Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу. Мукачево. Карпатська вежа. 2013. 280 с.

2. Література

1. Бодянский О. О народной поэзии славянских племен. Москва. 1837. 154 с.
2. Бриняк О. Рудименти міфологічних вірувань у родильній обрядовості та хрестинній поезії українців. Оксана Бриняк. *Народознавчі зошити*. № 3 (99). 2011. С. 426-435.
3. Вегеш А. Інформаційний заряд літературно-художніх антропонімів роману «Вічник» Мирослава Дочинця. Анастасія Вегеш. *Записки з ономастики. Збірник наукових праць*. Випуск 18. Одеса: «Астропринт». 2015. С. 74-83.
4. Вертій О. І. Народні джерела творчості І. Франка. О. І. Вертій. Тернопіль: Підручники і посібники. 1998. 255 с.
5. Войтович В. Міфи та легенди давньої України. В. Войтович. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан. 2005. 664 с.
6. Гарасим Я. Етноестетика Василя Стефаника. Шевченко. Франко. Стефаник: Матеріали Міжнародної наукової конференції. Івано-Франківськ: Плай. 2002. С. 382-388.
7. Гарасим Я. І. Етноестетика українського пісенного фольклору: автореф. дис. докт. філол. наук. Київ: НВФ «Українські технології». 2010. 43 с.
8. Гарасим Я. Культурно-історична школа в українській фольклористиці. Я. Гарасим. Львів: ЛНУ ім. І. Франка. 1999. 144 с.
9. Гарасим Я. І. Нариси до історії української фольклористики: Навчальний посібник. Ярослав Гарасим. Київ. Знання. 2009. 301 с.
10. Гнатів М. Гріх як дзеркало потойбіччя. Марія Гнатів. *Korean Journal of Ukrainian Studies*. 2020. С. 177-194.

11. Гнатюк В. Знадоби до української демонології. Том 2. Випуск 2. *Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка.* Львів. 1912. Том 34. 312 с.
12. Гнатюк В. Знадоби до української демонології. Том 1. Випуск 1. *Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка.* Львів. 1912. Том 33. 280 с.
13. Гнатюк В. Коломийки. Том 1. *Етнографічний збірник. Видає Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка.* Т. 17. Львів. 1905. 302 с.
14. Гриневич І. Фольклоризм художньої творчості Осипа Маковея в етноестетичному вимірі: дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. 243 с.
15. Грушевський М. С. Історія української літератури: в 6 т., 9 кн. Т. I. упоряд. В. В. Яременко. Київ: Либідь. 1993. 393 с.
16. Гунчик І. Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування. Ігор Гунчик. *Видавництво Львівського університету ім. І. Франка.* Львів. 2011. 233 с.
17. Гунчик. І. Часова парадигма українського okazіонально-обрядового фольклору. Ігор Гунчик. *Міфологія і фольклор: загальноукр. наук.-освіт. журн.* Львів: «Укр. технології». 2010. № 2. С. 37-45.
18. Дей. О. І. На крилах народної пісні. О. І. Дей, М. К. Дмитренко. Київ: Знання УРСР. 1986.
19. Денисюк І. Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекції). *Вісник Львівського університету.* Сер. філол. 2003. Вип. 31. С. 3-22.
20. Єфремов С. Історія українського письменства. Сергій Єфремов. Ляйпціг-Вецляр. 1924. Т. 1. 448 с.
21. Іщенко О. Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика: дис. док. філософії: 035. 03. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Київ. 2020. 238 с.

22. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Т. 4: [Літній цикл]. Торонто. 1957. 178 с.
23. Колесса Філарет. Огляд українсько-руської народної поезії. Написав Філарет Колесса. Львів, 1905 [перевидання]. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Випуск 47. Львів. 2009. С. 165-272.
24. Колесса Філарет. Українська усна словесність (Загальний огляд і вибір творів). *Накладом фонду «Учітеся, брати мої»*. Львів. 1938. 645 с.
25. Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. М. Костомаров. Київ: Либідь. 1994. 384 с.
26. Костюк І. Міфологема: історія поняття. Ірина Костюк. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 22. С. 405-416.
27. Куліш П. Погляд на усню словесність українську. *Твори Пантелеймона Куліша: у 6 т. П. Куліш*. [вступ. ст. Юл. Романчука]. Львів: Просвіта. 1908-1911. (Руска письменність). Т. 6. 1911. С. 429-435.
28. Кульчицький О. Світовідчуття українця. Олександр Кульчицький. *Українська душа*. Київ. 1994. С. 48-65.
29. Марків Р. Теоретичні аспекти фольклоризму в літературі. Р. Марків. *Вісник Львівського університету*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2007. Серія філологічна. Вип. 41. С. 215-223.
30. Марків Р. Фольклор і література: форми діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ століття. Р. Марків. Львів: ПАІС. 2013. 288 с.
31. Марків Р. Міфологізм «Лісової пісні» (Мавка: Неоромантична концепція міфологічного персонажа). Руслан Марків. *Парадигма: зб. наук. праць*. 2008. Вип. 3. Львів: Ін-т народознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. С. 314 –343.

32. Марків Р. Міфологічний фольклоризм в українській літературі початку ХХ століття (на матеріалі творів Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки): автореф. дис. канд. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2008. 21 с.
33. Медриш Д. Н. Литература и фольклорная традиция: вопросы поэтики. Д. Медриш. Саратов: Издательство Саратовского ун-та. 1980. 175 с.
34. Микитюк О. Діалектизми як засіб увиразнення текстів Мирослава Дочинця. Оксана Микитюк. *Лінгвостилістичні студії*. Вип. 2. 2015. С. 85-91.
35. Москаленко М. Українські замовляння. Київ. 1993.
36. Нудьга Г. Пісні українських поетів та їх народні переробки: (Вступна стаття). *Пісні та романси українських поетів: У 2-х т.* Київ. Рад. Письменник. 1956. Т. I. С. 3-83.
37. Олійник Є. Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу. Електронний ресурс. [Письменник Мирослав Дочинець презентував нову книгу \(radiosvoboda.org\)](http://radiosvoboda.org)
38. Осіпова Т. Паремії – репрезентанти мовленнєвих жанрів. Тетяна Осіпова. *Науковий часопис НПУ ім. М. Драгоманова*. Сер 8. С. 121-127.
39. Парубій У. Українська замовляльно-заклинальна поезія: структурно-семантичні особливості та poetика жанру: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2019. 198 с.
40. Пилипчук С. «Тисячні зв'язуючі огнива»: співвідношення фольклору та літератури у науковій аргументації Івана Франка. Святослав Пилипчук. *Література. Фольклор. Проблеми poetики*. Київ. КНУ імені Тараса Шевченка. 2010. Вип. 34. С. 320-332.

41. Підгорна Л. Слов'янська народна демонологія: паралелі, інтерпретації. Лілія Підгорна. *Studia methodologica*. Вип. 35. Тернопіль: ТНПУ. 2013. С. 89-95.
42. Поганець Я. Етапи фольклорно-літературної контамінації. Я. А. Поганець. *«Молодий вчений»*. № 12. 2015. С. 52-56.
43. Погребенник В. Ф. Фольклоризм української поезії (остання третина XIX–перші десятиліття XX століття): монографія. В. Ф. Погребенник. Київ: Юніверс. 2002. 158 с.
44. Поліщук Я. Слово усне і писемне: діахронія взаємин. Ярослав Поліщук. *«Біблія і культура»* № 11. 2009. С. 66-73.
45. Потебня О. Про купальські вогні та споріднені з ними уявлення. *Фольклористичні зошити. Збірник наукових праць*. Луцьк. 2008. Вип. 11. Інститут культурної антропології. [переклав В. Давидюк]. С. 167-188.
46. Пуліна В. Естетичний тезаурус текстів Пантелеймона Куліша. В. Пуліна. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. 2010. С. 261-268.
47. Росовецький С. Деякі міркування про наукову термінологію. Станіслав Росовецький. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2009. Вип. 19. С. 79-87.
48. Росовецький С. Український фольклор у теоретичному висвітленні: підручник. С. Росовецький. Київ: ВПЦ «Київський університет». 2008. 623 с.
49. Сверстюк Є. Мудрість серця: про книгу «Вічник». День. 2012. № 13-14 (27 січня). С. 23.
50. Ситнік Г. До проблеми фольклоризму художнього авторського тексту Наталії Кобринської. Г. Ситнік. *Міфологія і фольклор*. № 3-4. 2016. С. 73-77.

51. Соколова А. Міфологічний фольклоризм «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко. Алла Соколова. *Фольклористичні зошити*. 2009. С. 131-144.
52. Тиховська О. Міфологічні образи та магичні ритуали в українському фольклорі Закарпаття: етнопсихологічний аспект: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Ужгород. 2021. 534 с.
53. Тиховська О. Психологічне підґрунтя образу дводушника в українській міфології. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Ужгород. 2016. Вип. 2 (36). С. 242-248.
54. Тиховська О. Персоніфікація архетипу Самості в купальській обрядовості українців. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2020. Вип. 1 (43). С. 359-365.
55. Українська фольклористика: словник-довідник. Михайло Чорнотиский. Тернопіль: Підручники і посібники. 2008. 448 с.
56. Франко І. Я. «Тополя» Т. Шевченка. *І. Я Франко. Зібрання творів в 50-ти томах*. Т. 28. Київ. 1980. С. 73-88.
57. Шевченко Н. «Слово о полку Ігоревім» та культура Київської Русі у наукових студіях М.О. Максимовича. *Н.О. Шевченко. Наукові записки з української історії: збірник наукових праць*. Переяслав-Хмельницький. 2013. Вип. 33. С. 234-241.
58. Шутенко Ю. Фольклорна традиція та авторське «Я» в поезії Василя Голобородька. 10.01.07: автореф. дис. канд. філол. наук. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 2005. 14 с.
59. Янковська Ж. До питання про з'ясування теоретичних аспектів фольклоризму української літературної прози I пол. XIX ст.: загальні зауваги. *Ж. Янковська. Українське літературознавство*. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка. 2013. Вип. 77. С. 103.

60. Янковська Ж. Лексико-стилістичні засоби фольклоризму творів Ганни Барвінок (на прикладі оповідання Ганни Барвінок «Не було змалку – не буде й д’станку»). Електронний ресурс. [лексико стилістичні засоби фольклоризму.pdf](#)
61. Янковська Ж. Фольклоризм української літературної прози доби романтизму: дис. док. філол. наук: 10. 01. 07. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів. 2017. 466 с.